

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**OSOBNOST PACHATELŮ VYKONÁVAJÍCÍCH
TREST ODNĚTÍ SVOBODY**

Autor práce: Markéta Rusňáková

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. JUDr. Romanu Svatošovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

RUSŇÁKOVÁ, M. *Osobnost pachatelů vykonávající trest odnětí svobody: bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2016 71 s. Vedoucí bakalářské práce : doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Klíčová slova: osobnost, pachatel, kriminalita, trestný čin

Bakalářská práce pojednává o osobnosti pachatele trestných činů. V teoretické části se zaměřuje nejprve na vymezení základních pojmů, které jsou pro tuto práci nezbytné. Dále se pak věnuje osobnosti pachatele z hlediska struktury, dynamiky a vývoje. Za další se práce zabývá psychopatologií osobnosti, motivací kriminálního jednání a nebezpečností pachatele. Dále pak řeší otázku pachatele z hlediska trestněprávního, kriminologického a kriminalistického, naposledy se zabývá nápravou pachatele. Praktická část obsahuje dotazníkové šetření, na jehož základě je zjištěno, zda kriminalitu páchanou pachateli trestné činnosti, kteří vykonávají trest odnětí svobody, ovlivňuje socializace a sociální prostředí, a zda si pachatelé osvojili ve svém dětství vzorce chování od svých rodičů. Dále pak dokládá, do jaké míry jsou pachatelé schopni vnímat svou vinu a zda jsou vůbec schopni připustit, že byla oběť poškozena.

ABSTRACT

RUSŇÁKOVÁ, M. *Personality of Offenders Going through Punishment of Imprisonment: Bachelor thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, 2016 71 p. Supervisor : doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Key words: personality, offender, delinquency, criminal offense

The Bachelor Thesis deals with the personality of the offenders that committed criminal offenses. The theoretical part is first aimed at defining the fundamental concepts that are necessary for this work. Further on, it is dedicated to the offender personality in terms of its structure, dynamism and development. Next, the work deals with the psychopathology of the personality, with motivation of criminal behavior and with the dangerousness of the offender. Then, it addresses the issue of the offender from the viewpoints of criminal law, criminology and criminalistics, and at the end, it deals with the offender's improvement. The practical part contains a questionnaire investigation, based on which it is determined, whether the delinquency committed by criminals, who serve prison sentences, is affected by the socialization and social environment, and whether the offenders adopted the behavior patterns from their parents in their childhood. Furthermore, it illustrates the extent to which the offenders are able to perceive their guilt and whether they are able to admit that the victim was damaged.

Obsah

Úvod.....	8
1 Cíl a metodika bakalářské práce	9
2 Charakteristika základních pojmů.....	11
2.1 Trestný čin.....	11
2.1.1 Znaký trestného činu	11
2.1.2 Dělení trestných činů.....	12
2.1.3 Zavinění.....	12
2.2 Kriminalita.....	13
2.2.1 Kriminální fenomenologie	14
2.2.2 Kriminální etiologie	15
3 Osobnost pachatele z pohledu psychologie.....	16
3.1 Struktura osobnosti.....	17
3.2 Dynamika osobnosti	19
3.3 Vývoj osobnosti.....	19
3.4 Patologie osobnosti.....	20
3.5 Psychopatie osobnosti	20
3.5.1 Základní skupiny duševních poruch.....	22
4 Motivace kriminálního jednání	25
5 Nebezpečnost pachatele	29
5.1 Posuzování nebezpečnosti pachatele	29
5.1.1 Individuální predikce	29
6 Pachatel z pohledu trestněprávního.....	32
6.1 Věk a přičetnost.....	32
6.2 Nepřímý pachatel	34
6.3 Účastenství	34
6.4 Spolupachatelství.....	35
7 Pachatel z pohledu kriminologického	35

7.1	Osobnost pachatele TČ dle kriminologie	36
7.2	Typologie pachatelů trestných činů.....	37
7.2.1	Druhy typologie zaměřené na určitý aspekt.....	38
7.3	Kriminologické směry	39
7.4	Výzkumy pachatelů trestných činů v ČR.....	40
7.5	Význam zkoumání pachatelů pro trestní právo a trestní řízení	42
8	Pachatel z pohledu kriminalistického.....	43
8.1	Vlastnosti pachatele ovlivňující tvorbu stop	43
8.2	Vlastnosti pachatele ovlivňující jeho chování v průběhu vyšetřování	43
8.3	Psychologické profilování pachatele.....	45
9	Náprava pachatele	46
10	Výzkumná část.....	47
	Závěr	61
	Seznam použitých zdrojů	63
	Seznam zkratk	65
	Seznam příloh.....	66
	Seznam tabulek	66
	Seznam grafů.....	66
	Přílohy.....	68

Úvod

Kriminalita vždy byla, je a bude nedílnou součástí lidské společnosti, neboť násilí je staré jako lidstvo samo, proto je toto téma v naší společnosti velmi diskutované. Vždyť pokud hovoříme o kriminalitě, jistě nás napadá, kdo je jejím původcem, o jaký typ osobnosti se jedná a případně zda je možné takový typ předem rozpoznat od ostatních členů společnosti. Kriminalita obecně je fenomén, který je diskutován v rámci celé společnosti.

Žijeme ve společnosti 21. století, kde vnímání a hodnocení kriminality ze strany veřejnosti je nemalou měrou ovlivňováno médii, neboť většina z nás si tvoří názor na kriminalitu nikoliv z vlastních zkušeností, ale právě na základě toho, co se dozvídáme z tisku a televize.

Ale je vždy příčina kriminality taková, jakou nám podávají média? Samotnou příčinu trestného činu odhalíme pouze tehdy, když se budeme věnovat jednotlivému pachateli trestného činu. Proto je třeba si uvědomit, že každý trestný čin je především determinován pachatelovou osobností. Chceme-li tedy společnost účinně bránit, je třeba věnovat zvýšenou pozornost právě osobnostem pachatelů trestné činnosti.

Osobnost pachatelů trestných činů je však mnohdy velmi složitá a komplikovaná. Abychom se dozvěděli, jaké problémy daného pachatele přiměly ke spáchání trestného činu, musíme se podívat za pomyslnou jevištní oponu přímo do nitra jeho osoby. Právě proto je dnes „osobnost“ hlavním psychologickým tématem téměř ve všech vědních disciplínách. Tento pojem používají kromě psychologie různé jiné obory, jakými jsou například filozofie, sociologie, pedagogika, právo, ale také kriminologie aj.

Je nutné si uvědomit, že kriminalita představuje mezioborový problém, jenž musí nutně spolupracovat s jinými vědními disciplínami, jejichž výsledky a zkušenosti se v konečné fázi vzájemně doplňují a prolínají.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Cílem práce je podat psychologickou charakteristiku osobnosti pachatelů trestné činnosti vykovávající trest odnětí svobody. Dílčím cílem je zjistit, zda kriminalitu páchanou pachateli trestné činnosti, kteří vykovávající trest odnětí svobody, ovlivňuje socializace a sociální prostředí, a zda si pachatelé osvojili ve svém dětství vzorce chování od svých rodičů. Dalším dílčím cílem je zjistit, do jaké míry jsou pachatelé schopni vnímat svou vinu a zda jsou vůbec schopni připustit, že byla oběť poškozena.

Tato bakalářská práce bude rozdělena do jedenácti hlavních kapitol a několika podkapitol. Nejprve se zaměříme na charakteristiku základních pojmů, zejména na charakteristiku trestného činu a kriminalitu. Ve třetí kapitole se věnujeme osobnosti pachatele z pohledu psychologie, kde se zaměříme na strukturu, dynamiku a vývoj osobnosti. Dále pak patologii a psychopatologii osobnosti, zde jsou uvedeny i základní skupiny duševních poruch. Čtvrtá kapitola se věnuje motivaci kriminálního jednání. V páté kapitole se zaměříme na nebezpečnost pachatele, zejména na posuzování nebezpečnosti pachatele. Šestá kapitola je věnována pachatelům z pohledu trestně právního, kde se zaměříme na věk a přičetnost pachatele, dále pak na pojmy nepřímý pachatel, účastenství a spolupachatelství. V sedmé kapitole se zaměříme na pachatele z pohledu kriminologického, zejména na osobnost pachatele z pohledu kriminologického a na typologii pachatelů trestných činů. V této kapitole jsou uvedeny i výzkumy pachatelů trestných činů v České republice a význam zkoumání pachatelů pro trestní právo a trestní řízení. Osmá kapitola se zaměří na pachatele z pohledu kriminalistického, zejména na vlastnosti pachatele ovlivňující tvorbu stop, dále pak na vlastnosti pachatele ovlivňující jeho chování v průběhu vyšetřování. Devátá kapitola je věnována nápravě pachatele. Desátá kapitola bude zaměřena na výsledky dotazníkového šetření vlastního výzkumu. Dotazníkovým šetřením bude zjištěno, zda kriminalitu páchanou pachateli trestné činnosti, kteří vykovávající trest odnětí svobody, ovlivňuje socializace a sociální prostředí, a zda si pachatelé osvojili ve svém dětství vzorce chování od svých rodičů. Dále pak, do jaké míry jsou pachatelé schopni vnímat svou vinu a zda jsou vůbec schopni připustit, že byla oběť poškozena. Jedenáctá kapitola je věnována závěru, který shrnuje celou práci.

Při zpracování práce byly využity jak zdroje literární, tak i zdroje internetové. Z odborné literatury budou použity publikace týkající se tématu z pohledu

celorepublikového i zahraničního. V jednotlivých kapitolách byly využity metody analýzy dat, většinou obsahové a typologické, dále pak technika dotazníkového šetření, která byla použita za účelem získání dat, jež byly podrobeny analýze v rámci výzkumné části této bakalářské práce. Cílovou skupinou byli odsouzení muži i ženy ve výkonu trestu odnětí svobody ve vazební věznici v Českých Budějovicích. Výsledky dotazníkového šetření jsou znázorněny pomocí grafů, které znázorňují přesné odpovědi odsouzených v procentech.

V příloze bude uveden autentický dotazník pro pachatele vykonávající trest odnětí svobody, který byl realizovaný ve Vazební věznici v Českých Budějovicích.

2 Charakteristika základních pojmů

V této kapitole budou vyloženy základní pojmy, se kterými bude v bakalářské práci pracováno. Seznámíme se tedy s pojmy, jejichž význam je důležitý zejména pro studium osobnosti pachatele trestné činnosti jako takové. Aby bylo možné správně pracovat s určitými jevy, je nutné nejprve správně poznat jejich obsah. K vyjádření obsahu sledovaných jevů si pomůžeme jejich definicemi.

2.1 Trestný čin

Paragraf 13 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších právních předpisů (dále jen „trestní zákoník“ nebo „TZ“)¹ vymezuje trestný čin, jako protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.

Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.

Dle paragrafu 111 TZ se trestným činem rozumí jen čin soudně trestný, a pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, též příprava k trestnému činu, pokus trestného činu, organizátorství, návod a pomoc. – O této problematice se více zmiňuji v kapitole „Pachatel z pohledu trestněprávního“.

2.1.1 Znaky trestného činu

Znaky trestných činů jsou v **trestním zákoníku** popsány jednak v některých ustanoveních jeho obecné části – proto tzv. **znaky obecné**, například stanovený věk, nebo přičetnost. A znaky skutkových podstat trestných činů – tzv. **typové znaky**, které jsou popsány především ve zvláštní části trestního zákoníku.

Pojmovými znaky TČ jsou tedy – PROTIPRÁVNOST, TYPOVÉ ZNAMY TRESTNÉHO ČINU, tj. znaky skutkové podstaty TČ = znaky určující objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku, a URČITÁ MÍRA ŠKODLIVOSTI.

¹ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: Sbíрка zákonů, Česká republika [online]. 2009, částka 11/2009. Dostupné z WWW: < <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40#cast1> >.

2.1.2 Dělení trestných činů

Paragraf 14 TZ rozděluje trestné činy na přečiny a zločiny.

- **Přečiny** jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.
- **Zločiny** jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny a zvlášť závažné zločiny. Zvlášť závažnými zločiny pak jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

V této podkapitole je nezbytné se zmínit o „názvosloví“. U dospělých se protiprávní čin označuje jako přečin, zločin a zvlášť závažný zločin. U mladistvých se trestný čin nazývá **provinění**. U výrazu provinění jde pouze o odlišné označení trestného činu spáchaného mladistvým, nikoliv o odlišné pojetí trestného činu, ani o kategorii deliktů. **Čin jinak trestný** spáchá osoba nepříčetná, osoba mladší patnácti let (osoba nezletilá), osoba mladistvá pokud jí chybí rozumová a mravní vyspělost, nebo osoba, která spáchala čin za okolností vylučující protiprávnost.

2.1.3 Zavinění

Paragraf 15 TZ uvádí, že trestný čin je spáchán **úmyslně**, jestliže pachatel chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým způsobem, nebo věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn. Jde o tzv. **zavinění úmyslné**, které obsahuje složku **vědění** – zahrnuje jak představy, tak i jevy, a složku **vůle** – chtění i srozumění.

Rozeznáváme dva druhy úmyslu a to zaprvé **ÚMYSL PŘÍMÝ**, zde pachatel **věděl**, že způsobem uvedeným v trestním zákoně poruší či ohrozí, nebo alespoň může porušit či ohrozit zájem chráněný trestním zákonem, **a chtěl** takové porušení či ohrožení způsobit. A za druhé **ÚMYSL NEPŘÍMÝ** (eventuální), kdy pachatel **věděl**, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, **byl s tím srozuměn.**²

Paragraf 16 TZ uvádí, že trestný čin je spáchán **z nedbalosti**, jestliže pachatel věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný

² KRUPKA, V. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 1. vyd. Praha: Armex, 2010. s. 121

takovým způsobem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým poměrům vědět měl a mohl. Zde jde o tzv. *zavinění z nedbalosti*. Tady **chybí složka vůle** a je budováno na složce vědění.

U zavinění z nedbalosti rozeznáváme také dva druhy a to **NEDBALOST VĚDOMOU**, kde pachatel věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým způsobem, **ale bez přiměřených důvodů spoléhal**, že takové porušení nebo ohrožení **nezpůsobí**. Dále pak **NEDBALOST NEVĚDOMOU**, kde pachatel **nevěděl**, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým poměrům **vědět měl a mohl**.³

2.2 Kriminalita

Je velmi důležitým pojmem pro tuto bakalářskou práci. Kriminalita neboli zločinnost, je jevem, který narušuje harmonický vývoj společnosti, a je tedy pro společnost dysfunkční a společensky škodlivý. Kriminalita, jež narušuje základní pravidla společenského řádu a lidského soužití, působí společnosti i státu značné imateriální, materiální škody, způsobuje jednotlivým obětem škody fyzické, psychické a společenské, vyvolává ve společnosti atmosféru strachu nejistoty a nedůvěry.⁴

Někdy však bývá konstatován i určitý přínos kriminality pro společnost. Bývá uváděno, že kriminalita a její potlačování vede k posilování solidarity majority společnosti a většímu respektu ke společenským normám a že kriminalita může být podnětem k sociálním změnám. Zmiňován bývá i určitý ekonomický přínos kriminality, například rozvoj tzv. „bezpečnostního průmyslu“, pojišťovnictví, bezpečnostních služeb aj., a jiné přínosy. Tyto stránky kriminality jsou nedostatečně empiricky prozkoumány a nelze vyloučit, že kriminalita je plně dysfunkční teprve při překročení určité hranice, uvádí ve své knize Kunz.⁵

³ KRUPKA, V. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 1. vyd. Praha: Armex, 2010. s. 121

⁴ SVATOŠ, R. *Kriminalita a možnosti jejího poznání a ovlivňování*. České Budějovice, Vysoká škola evropských a regionálních studií. 2013. s. 13

⁵ SVATOŠ, R. *Kriminalita a možnosti jejího poznání a ovlivňování*. České Budějovice, Vysoká škola evropských a regionálních studií. 2013. s. 13

Pokud jde o pojmy kriminalita a zločinnost jsou tyto v české literatuře používány jako synonyma. Není tomu však všude ve světě. Rozlišování těchto pojmů a rozdílnost vnímání jejich obsahu můžeme demonstrovat na přístupu k definici k organizované kriminality a organizovaného zločinu, který je uplatňován v americké literatuře. Kde termín organizovaná kriminalita „organized crime“ je chápán v užším slova smyslu, zahrnuje pouze vysoce strukturované formy zločinu páchaného skupinami mafiánského typu, kdežto termín organizovaný zločin je chápán v širším slova smyslu. Pro účely této práce budeme oba pojmy, tedy kriminalitu a zločinnost, považovat za synonyma.⁶

Můžeme shrnout, že kriminalitou neboli zločinností rozumíme:⁷

- Sociálně patologický jev (nejobecnější pojetí)
- Jednání posuzované jako trestný čin (legální nebo juristické pojetí)
- Jednání odchylné, deviantní (sociologické pojetí)

2.2.1 Kriminální fenomenologie⁸

Kriminální fenomenologie (též kriminografie) je předmětem zkoumání kriminologie, který se zaměřuje na popis kriminality, její stav, strukturu a dynamiku, způsobené škody a další.

Stav kriminality⁹

Stav neboli rozsah kriminality je kvantitativní údaj o kriminalitě. Je zpravidla uváděn každoročně absolutním počtem Policií ČR evidovaných trestných činů, dále počtem trestných činů objasněných, to jsou takové činy, u kterých byl pachatel zjištěn či znám, dále pak počtem tzv. známých pachatelů a zvlášť počtem pachatelů z řad žen, dětí, mladistvých a recidivistů.

Struktura kriminality¹⁰

Struktura kriminality vyjadřuje kvalitativní stránky kriminality. Struktura kriminality může být určována různými kritérii. Může se jednat o členění podle

⁶ SVATOŠ, R. *Kriminalita a možnosti jejího poznání a ovlivňování*. České Budějovice, Vysoká škola evropských a regionálních studií. 2013. s. 14

⁷ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 25

⁸ ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. s. 89

⁹ ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. s. 159

¹⁰ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 34

jednotlivých paragrafů trestního zákoníku, podle osoby pachatele, osoby poškozeného, podle kriminalistických kritérií a jiných. Pro potřeby této bakalářské práce budeme využívat **kritérií dle policejní statistiky**:

1. Obecná kriminalita:

- Násilná
- Mravnostní
- Majetková
 - Krádež vloupáním
 - Krádeže prosté
 - Ostatní majetkové TČ

2. Zbývající

3. Ostatní

4. Vojenské TČ

5. Hospodářská kriminalita

Dynamika kriminality¹¹

Dynamika neboli vývoj trestné činnosti se zabývá trestnou činností v pohybu a změně v průběhu určité doby na určitém území. V rámci dynamiky kriminality jsou používány pojmy tendence nebo trend kriminality. Poté hovoříme o stagnaci kriminality, klesající nebo stoupající tendenci (trendu) kriminality. Sledování dynamiky kriminality má význam zejména pro předvídaní budoucího vývoje kriminality.

2.2.2 Kriminální etiologie¹²

Kriminální etiologie je předmětem zkoumání kriminologie, který se zaměřuje na vysvětlování kriminogenních (rizikových) faktorů a situací, příčin a okolností kriminality.

Delikvence¹³

¹¹ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 34-35

¹² ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. s. 89

¹³ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 26

Delikvence je širší pojem nežli kriminalita. Vedle ní zahrnuje i činy jinak trestné spáchané osobami trestně neodpovědnými – osobami mladšími 15 let a osobami nepřičetnými, dále pak i přestupky a jiné správní delikty.

Negativní společenské jevy¹⁴

Negativní společenské jevy, jsou jevy, které se odchyľují od uznávaných norem a hodnot společnosti, ale nejsou platným právem sankcionovány. Patří sem například prostituce, hráčství, sebevraždy, alkoholismus, nealkoholová toxikománie atd.

Protispolečenská jednání¹⁵

Protispolečenská jednání jsou pojmem nejširším, který v sobě zahrnuje jak kriminalitu, delikvenci, tak i negativní společenské jevy.

3 Osobnost pachatele z pohledu psychologie

Osobnost je dnes hlavním psychologickým tématem téměř ve všech vědních disciplínách. Tento pojem používají kromě psychologie různé jiné obory, jakými jsou například filozofie, sociologie, pedagogika, právo, kriminologie aj.

Do psychologie osobnosti byl pojem osobnost zaveden až počátkem 20. století, když se ukázala nutnost studovat duševní život člověka jako celek. V psychologické literatuře je uvedeno nepřeborné množství definic osobností, nejčastěji se pod tímto pojmem představuje celek duševního života člověka.

Podle ČÍRTKOVÉ¹⁶ můžeme zjednodušeně osobnost vymezit jako hledání základních prvků (vlastností, rysů), které vytvářejí ve svém souhrnu a individuálních kombinacích osobnost konkrétního člověka.

Podobně vymezuje osobnost i VÁGNEROVÁ¹⁷, kdy osobnost definujeme zjednodušeně jako komplexní a relativně stabilní systém, který funguje jako celek, skládá se ze vzájemně propojených somatických a psychických vlastností a projevuje se v reakcích na různé podněty a situace, respektive v interakci s nimi.

¹⁴ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 26

¹⁵ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 26

¹⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. s. 49

¹⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010. s. 13

Zkoumání osobnosti se stalo předmětem psychologie osobností, která se zabývá psychickými, sociálními i biologickými vlastnostmi, rysy a stavy osobnosti. Snaží se syntetizovat dílčí psychologické poznatky se zaměřením na celistvost a individualitu lidského jedince. Jejím úkolem je popsat a vysvětlit výskyt a průběh činností osobnosti a stavů osobnosti jako jedné ze základních stránek lidského života. Z pohledu psychologie neexistují dva totožní jedinci.¹⁸

Psychologie osobnosti je ovšem možná jen za předpokladu platnosti obecných zákonitostí a dá se říci, že i když je každý jedinec psychicky jedinečný, může mít také charakteristiky společné určitým skupinám – např. introvertům, vytváří tak jednotu jedinečného a obecného, osobitosti a typu.¹⁹

3.1 Struktura osobnosti²⁰

U každého člověka pozorujeme při různých příležitostech v jeho chování a prožívání něco, co se nemění, co je pro něj příznačné, relativně stálé. Předpokládá se, že tyto zvláštnosti jsou projevem relativně trvalých osobnostních dispozic.

NAKONEČNÝ²¹ definuje strukturu osobnosti tak, že vyjadřuje vnitřní uspořádání osobnosti, tj. skladbu jejích prvků, dispozic, které jsou chápány jako funkční elementy, respektive jako elementy funkcí různých kategorií (výkon, motivace – tj. schopnosti, motivy, postoje, temperament aj.).

Zjednodušeně to můžeme shrnout tak, že osobnostními vlastnostmi, respektive rysy, jsou zobecňující charakteristiky, které umožňují vyjádřit specifičnost osobnosti jedince, a tím i jeho rozdílnost od ostatních lidí. Základní osobnostní rysy představují obecný rámec, který může přispět k lepšímu pochopení lidské osobnosti jak z obecného hlediska, tak ve vztahu k různým jednotlivcům, protože je lze charakterizovat pro ně typickou kombinací osobnostních rysů.

Za relativně stálé charakteristiky osobnosti se nejčastěji považují:

1. **SCHOPNOSTI** – jde o souhrn psychických podmínek, které jsou nutné k vykonání určité činnosti. Jsou to například prostorová představivost, senzomotorické schopnosti, inteligence a v neposlední řadě i kreativita.

¹⁸ ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. s. 29-30

¹⁹ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha, Academia. 2009. s. 12

²⁰ ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. s. 30-31

²¹ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha, Academia. 2009. s. 135

2. **TEMPERAMENT** – je determinován biologickými vlastnostmi. V psychologii osobnosti se setkáváme s různým dělením temperamentu, jako první provedl rozčlenění temperamentu filozof Hippokrates (nar. 460 př. n. l.) podle převahy tělesných šťáv v organismu – sangvinik, choleric, melancholik a flegmatik. Toto pojetí v pozdější době rozpracoval lékař Galenos (129-199 n. l.).

Základní vlastnosti lidského duševního života, která se projevuje různým způsobem už u novorozence, je **vzrušivost**, dispozice, která určuje formální vlastnosti reagování, jako je jeho síla, trvání atd. Obecně tedy jde o **formální vlastnosti osobnostní dynamiky**, které se projevují intenzitou pohybů, jejich tempem, ale i hloubkou prožívání a další znaky. Temperament se úzce pojí s vlastnostmi a s činností nervové soustavy (I. E. Pavlov).²²

TABULKA Č. 1: Psychologický obsah klasických typů temperamentu je následující (podle H. Rempleina, 1965):²³

	<i>SANGVINIK</i>	<i>MELANCHOLIK</i>	<i>CHOLERIK</i>	<i>FLEGMATIK</i>
Základní nálada	veselá	smutná	mrzutá	vyrovnaná
FORMA PROŽÍVÁNÍ				
Síla	slabé	silné	silné	slabé
Hloubka	povrchní	hluboké	povrchní	část. hluboké
Trvání	prchavé	trvalé	prchavé	část. trvalé
Průběh	nestejnorodé	stejnorodé	nestejnorodé	stejnorodé
ZPŮSOB POHYBU				
Tempo	rychlý	pomalý	rychlý	pomalý
Síla	silný	slabý	silný	slabý
Trvání	prchavý	trvalý	prchavý	trvalý
Průběh	nerovnoměrný	rovnoměrný	nerovnoměrný	rovnoměrný

3. **CHARAKTER** – jedná se o soubor získaných vlastností, které se vztahují k morálce a normám ve společnosti. Je to například vztah člověka k druhým lidem a společnosti, k přírodě a lidským výtvorům, k práci a vzdělávání, v neposlední řadě i k sobě samému.

²² NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha, Academia. 2009. s. 169

²³ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha, Academia. 2009. s. 174

4. **MOTIVAČNÍ STRUKTURA** – jde o soubor prvků určujících směr a intenzitu chování osobnosti. Nazývají se motivy, vyjadřují psychologické příčiny nebo důvody lidského chování a dávají mu psychologický smysl.

3.2 Dynamika osobnosti

Termín dynamika, odvozený z řeckého slova, které znamená sílu, je původně z oboru fyzikálních věd zabývajících se pohybem a silami, jež je vyvolávají. V psychologii má pojem dynamika osobnosti přenesený význam, podle NAKONEČNÉHO²⁴ jde o vyjádření tématu „sil“, které hýbou osobností, tj. určují její chování, zaměřují je na dosažení určitého cíle, jímž není objekt, nýbrž uspokojení (dovršující reakci) v interakci s tímto objektem.

Výklad dynamiky osobnosti je stejně jako vše zbývající v psychologii závislý na rozdílných psychologických teoriích. Jiný výklad podává psychologie behaviorální, kde se klade zvýšený důraz na problematiku určení a jeho vliv na chování a prožívání, jiný výklad nalezneme v psychoanalytickém pojetí, jež se zvýšeně zaměřuje na oblast motivace a dynamiku nevědomí.²⁵

Osobnost a chování pachatele nebo svědka jsou ovlivněny vnějším i vnitřním prostředím. Například při celkové analýze trestného činu je nutné si uvědomit množství proměnných, které se podílely na konečném chování pachatele. Půjde o psychický stav pachatele, prostředí, kde k trestnému činu došlo, motivaci, chování oběti, které ovlivňovalo pachatelovo jednání, atd.²⁶

3.3 Vývoj osobnosti²⁷

Struktura osobnosti se projevuje nejen v závislosti na dynamice děje, ale utváří se i během života a vyzrávání jedince. Takové vývojové změny osobnosti jsou ontogeneticky neopakovatelné a nevratné, jsou kvalitativní i kvantitativní.

Nejčastěji mluvíme o změnách:

- **Involuční** – změny zánikové, projevují se úbytkem a rozpadem životních struktur a funkcí, převládají na konci života,

²⁴ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha, Academia. 2009. s. 358

²⁵ ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. s. 31

²⁶ ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. s. 31

²⁷ ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. s. 31-32

- **Evolučních** – změny rozvojové, projevují se růstem a zdokonalováním životních struktur a funkcí, převládají na počátku života.

3.4 Patologie osobnosti

V průběhu osobnostního vývoje může dojít k poruchám struktury a dynamiky osobnosti. Tyto poruchy narušují běžnou adaptaci člověka na měnící se podmínky okolního prostředí. Touto problematikou se zabývá obecná a speciální psychopatologie.²⁸

O patologii osobnosti bude více zmíněno v následující kapitole – „Psychopatologii osobnosti“

3.5 Psychopatie osobnosti

Tato kapitola bude pojata zejména z pohledu policejní psychologie. Přestože přehnanou patologizaci pokládáme za nežádoucí přístup k otázkám osobnosti, je třeba si uvědomit, že policisté se díky své profesi dostanou do styku s poruchami osobnosti daleko více, než většina ostatních lidí.

Dokládá to fakt, že policejní činnost je založena na kontaktu s lidmi. Zpravidla se jedná o kontakty, které vyplývají z určité situace, jsou krátkodobé a nejsou založené na osobním zvýhodnění. Někdy se však může stát, že se policisté setkají s takovými jedinci, jejichž vystupování se jeví jako neobvyklé, podivné, či v dané situaci nenormální.

Určování hranic duševní normality však není snadnou záležitostí. Je třeba si uvědomit, že to, co je normální, bývá často závislé na pojetí normality, které může být u některých hraničních a nevýrazných jevů poplatné době a přístupu společnosti. Touto společenskou konvencí můžeme vysvětlit, že u některých přírodních národů uctívají jedince trpící halucinacemi jako šamany a kmenové kouzelníky. Epilepsie byla dříve považována za svatou nemoc a svědčila o přítomnosti boha v těle nemocného.²⁹

Podle PRŮCHY³⁰ se objevují problémy zejména v jednání s příslušníky neevropských etnik, kde působí nejen jazykové překážky, ale také kulturní bariéra. Je proto zřejmé, že zde mohou být velice užitečné poznatky z interkulturní psychologie, která spočívá ve vědeckém zkoumání variant lidského chování, se zřetelem na způsoby,

²⁸ ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. s. 32

²⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. s. 67

³⁰ PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál. 2010. s. 19,23

jimiž je chování ovlivňováno kulturním kontextem a to nejen pro policii, ale i pro stání správu a soudnictví.

Východiskem k této problematice je tudíž podle ČÍRTKOVÉ³¹ dbání na určitou profesní toleranci vůči méně obvyklým způsobům chování, pokud však nevedou k omezování a poškozování druhých.

Hranice mezi normalitou osobnosti a jejím narušením – patologií je značně neostrá. Velmi nápadnou patologií je například těžká slabomyslnost u pacientů s Downovou chorobou. Naopak neurotická osobnost může být od osobnosti normální obtížně odlišitelná. Současně se vyskytují případy, kdy je pro laika obtížné včas rozpoznat i velmi závažnou duševní nemoc, jakou je plíživě se vyvíjející schizofrenie.³²

Posouzení normality konkrétního jedince není vždy snadnou záležitostí. Provádí jej kvalifikovaní odborníci, tj. **psychiatři a psychologové**. Používají přitom **osvědčených a všeobecně akceptovaných kritérií a hledisek (tzv. kritéria normality)**. Z policejního a soudního hlediska se odborné posuzování normality uplatňuje při zkoumání přičetnosti jedince v trestním řízení anebo při zkoumání způsobilosti k právním úkonům, např. v souvislostech s občanskoprávním řízením. Přezkoumání normality se uskutečňuje cestou soudně znalecké u pachatelů v situaci, kdy okolnosti spáchání trestného činu zavádějí určité pochybnosti o duševním stavu dotyčného.

Pro policejní praxi je v mnoha ohledech důležitý rovněž orientační, laický odhad normality konkrétního jedince. Pro účely předběžného posouzení normality byla v policejní psychologii vypracována čtyři základní kritéria.³³

Základní kritéria pro orientační posouzení normality:³⁴

1. **Nápadnou dezintegrací osobnosti** se rozumí výrazné zvláštnosti ve struktuře osobnosti, které se projevují situačně nepřiměřeným chováním. Z projevů jedince vyčnívá určitá svéráznost. Příkladem může být odbrzděná a nezdrženlivá komunikace, jalové vysvětlování a nemístné výroky anebo neschopnost přizpůsobit své vystupování konkrétní situaci.

³¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. s. 67

³² ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. s. 67

³³ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. s. 68

³⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Základní kritéria pro orientační posouzení normality 3. vyd. Praha: Portál [online]. [cit. 2015-11-11]. Dostupné z WWW: <file:///C:/Users/Lenovo/Desktop/Policejn%C3%AD%20psychologie.pdf>

2. Pod pojmem **sociální závislosti** se míní skutečnost, zda jedinec funguje v sociálním kontextu způsobem obvyklým jeho věku. S dosažením určitého věku se stává dospělým, sociálně samostatným, je schopen se uplatnit, pracovat, navazovat trvalé vztahy atd. Problémy a poruchy v uplatnění jedince ve společnosti mohou naznačovat jeho eventuální odchýlení od normality.
3. **Obvyklost chování ve statistickém slova smyslu** se kryje se statistickým pojetím normality. Za normální projevy chování lze považovat způsoby, které nalzáme u většiny lidí v dané situaci. Normální je to, co je časté, běžné, a tudíž ve statistickém slova smyslu průměrné.
4. Toto hledisko doplňuje a rozvádí statistické pojetí normality. **V určitých skupinách** (věkových, profesních, zájmových atd.) vznikají vlastní specifické standardy chování, komunikování, vystupování atd. Při orientačním odhadu normality v policejní praxi je proto třeba přihlížet k věku a profesi posuzovaného jedince a rovněž k sociálnímu prostředí (kontextu), ve kterém se pohybuje.
5. **Kontakt se realitou** vypovídá o tom, jak se určitá osoba orientuje v běžných životních situacích. Duševně zdravý člověk má správný náhled na čas a místo, kde se právě pohybuje, a chová se přiměřeně dané situaci. Ztráta kontaktu s realitou se projevuje podivným, nesrozumitelným chováním. Jedinec působí dojemem zmatenosti (např. neví přesně, kde se momentálně nachází a kam chce jít) nebo celkové pomatenosti (skutečnost vnímá zkresleně, hovoří divně a chová se, jako by právě žil v jiném světě). Ztráta kontaktu s realitou signalizuje vždy narušení duševní normality a poukazuje na vážné duševní poruchy.

3.5.1 Základní skupiny duševních poruch³⁵

Každá duševní porucha se projevuje určitými příznaky, symptomy. Podle těchto symptomů jsou duševní poruchy diagnostikovány. V současné době se používají mezinárodně platné diagnostické systémy. Na americkém kontinentu se uplatňuje Diagnostický a statistický manuál, nyní již v páté revizi (DSM-V.). Druhým klasifikačním systémem je Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN). Světová zdravotnická organizace, která je garantem MKN, vydala v roce 1992 MKN-10, která platí i u nás od roku 1993.

³⁵ ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. s. 70-80

V současnosti je vymezeno asi 1000 **duševních poruch**, které jsou rozděleny do 10 základních sekcí.

Stručný přehled některých skupin:

1. Neurotické poruchy

Jedná se o **funkční onemocnění psychiky**, které není spojeno s organickými změnami CNS, a neohrožuje tedy podstatu osobnosti. Nejčastějšími příčinami vzniku neuróz jsou dlouhodobé, chronicky působící a neřešené psychické zátěže (konflikty) v zaměstnání a rodinném životě. K neurózám jsou predisponováni spíše temperamentoví melancholici a cholericí.

2. Poruchy nálad a schizofrenní poruchy

Psychózy (endogenní psychózy) jsou v současné době pokládány za **nejvážnější poruchu psychiky, zasahující vesměs všechny složky osobnosti**. Člověku trpícímu psychózou se vnější svět i jeho vlastní osoba jeví jinak než dřív, nemocný obvykle nemá náhled na chorobu. K typickým příznakům patří halucinace a bludy. V příčinách psychóz sehrává nemalou roli biologický faktor, jejich rozvinutí však významně souvisí s vlivy prostředí.

Do skupiny psychóz patří především:

- **afektivní poruchy, poruchy nálad** (dříve maniodepresivní psychóza),
- **schizofrenie a schizofrenní poruchy** (paranoia, paranoický vývoj).

3. Poruchy osobnosti

Vzhledem k tomu, že za normálních okolností jde o integrovaný komplex všech psychických projevů, závisí její uchování na mnohem různých funkčních systémech mozku a jejich propojení, které vytvářejí neuronální síť, jejichž lokalizace je u různých lidí přibližně stejná, ale nikoho zcela totožná.³⁶

Porucha osobnosti je trvalý stav projevující se nepříznivými nebo nadměrně zvýrazněnými vlastnostmi osobnosti, odchylkami v oblasti citů, rozhodování i chování, které vedou k problémům ve vztahu k druhým lidem a společnosti. Jedinec se jeví jako

³⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 70

podivínský, svérázný, s nepřizpůsobivostí až hrubě rušivým chováním. Poruchy osobnosti byly dříve označovány jako **psychopatie**.

Blízkým pojmem je **sociopatie**, která označuje specifickou variantu psychopatů vyznačujících se chronickým nerespektováním morální a právních norem. Podstatné je, že poruchy osobnosti se nevztahují na intelekt, týkají se všech ostatních složek osobnosti s výjimkou intelektu.³⁷

4. Poruchy intelektu (mentální retardace)

Poruchy intelektu lze členit na primární, vrozené, které jsou označovány jako mentální retardace (dříve oligofrenie), a na sekundární, získané, které nazýváme demence. Stupeň mentální retardace udává hloubku postižení intelektu.

Základní stupně:

- **Lehká mentální retardace (IQ 50 až 69)** – často je rozpoznána až po nástupu do školy. Jedinci jsou schopni výuky ve školách, obvykle však zvláštních. Projevuje se nestálost, sklony ke zkratkovitým reakcím. Jsou zvýšeně sugestibilní, snížene kritičtí. Mají potíže s abstraktní pamětí, naopak v mechanické paměti a činnosti se jejich porucha často nepozná.
- **Středně těžká mentální retardace (IQ 35 až 49)** – v ojedinělých případech jsou schopni výuky ve zvláštních školách, částečně se mohou naučit číst, psát a jednoduché početní úkony. Slovní zásoba je chudá, abstrakce minimální. Postižené je možno zaměstnávat jednoduchými pracemi, jsou však nestálí, málo vytrvalí a motoricky neobratní.
- **Těžká mentální retardace (IQ 20 až 34)** – minimální rozvoj intelektových schopností. Četné tělesné defekty, defekty smyslových orgánů (zrak, sluch), poruchy CNS (epilepsie). Jejich výraz je „tupý“, řečové projevy minimální.
- **Hluboká mentální retardace (IQ pod 20)** – postižení vydávají jen neartikulované zvuky, schopnost učení je minimální. Často neudržují tělesnou čistotu a sami se nenajedí. Nejtěžší forma se nazývá **vegetativní** – jen leží, vydávají neartikulované zvuky, nejsou schopni žádných úkonů.

5. Psychické poruchy vyvolané požíváním alkoholu a jiných návykových látek

³⁷ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. s. 75

Závislost na alkoholu vzniká během 3-15 let, rychleji se utváří u mladých lidí. Hlavní metodou léčby je psychoterapie, doplňovaná medikamentózním vyvoláváním averze k alkoholu. **Drogová závislost** (nealkoholová toxikomanie) se na rozdíl od alkoholické vyvíjí a upevňuje mnohem rychleji, někdy už po jediném nebo několika málo požitích.

6. Jiné návykové a impulzivní poruchy

Patologické hráčství, jinak známé jako gambling, se řadí mezi návykové a impulzivní poruchy, protože vyvolávají u jedince silný návyk na předmět svojí závislosti, avšak jde o závislost nelátkovou, v porovnání se závislostí například na alkoholu.

Hlavním rysem patologického hráčství jsou trvale se opakující epizody hráčství, které dominují v životě jedince, pokračují určitou dobu a často se stupňují navzdory jejich nepříznivým sociálním důsledkům, či jiných materiálních, rodinných nebo pracovních komplikací.³⁸

7. Sebevražda

K sebevražednému jednání dochází při poruše pudu sebezáchovy. Tento pud se projevuje tendencí k sebepoškozování eventuálně až k suicidálnímu tj. sebevražednému jednání.³⁹

Mezi nejčastější důvody sebevražedných jednání patří například pocity izolace a osamění, ztráta smyslu života, deprese, nedostatek radostných zážitků a upokojivých lidských vztahů, ale také může jít o nápodobu v sebevražedných vlnách, které byly iniciovány sebevraždou uznávané osobnosti. Nejen u starých a nemocných lidí se setkáváme s pocitem, že jsou druhý lidem na obtíž a východisko nachází v sebevražedném jednání.

4 Motivace kriminálního jednání

Procesuální přístup se zaměřuje na vlastní kriminální jednání. Usiluje o popis a výklad duševního dění, které probíhá v osobnosti pachatele okolo spáchání trestného činu – tj. v před, v průběhu a po vlastním kriminálním jednání. Produkuje poznatky o různých

³⁸ HANZLOVSKÝ, M. *Psychologie*. Patologické hráčství – gambling. [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z WWW:< <http://www.celostnimediceina.cz/patologicke-hracstvi-gambling.htm>>.

³⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 69

psychologických variantách kriminálního jednání. Například se rozlišuje programové, připravované kriminální jednání a jednání převážně reaktivní, silně situačně podmíněné, bez předcházející myšlenkové přípravy.⁴⁰

Existuje nemálo různých koncepcí kriminálního jednání. Liší se v tom, jak vysvětlují fakt, že jedinec sklouzne ke kriminálnímu chování a jak si tuto skutečnost pro sebe zpracovává tak, aby si mohl zachovat vcelku pozitivní „sebeobraz“. Ačkoli jsou mezi jednotlivými koncepcemi větší či menší názorové rozdíly, shodují se na určitých obecných poznatcích. Zdá se, že pro kriminální jednání jsou příznačné následující znaky:

- Sklon k bezprostřednímu, bezodkladnému uspokojování potřeb = **NEZDRŽENLIVOST**
- Sklon k subjektivizaci a relativizaci morálních a právních norem = **EGOCENTRIČNOST**
- Pozměněné, handicapované motivační pochody v různé podobě, např. v přeskočení určitých fází rozhodování = **IMPULSIVITA**, nefungující vnitřní zábrany = **CHARAKTEROVÉ DEFEKTY**, neutralizace důsledků jednání – odmítnutí oběti, bagatelizace způsobené újmy apod.⁴¹

Termín motivace je odvozen z latinského slova „moveo“ – hýbám – a vyjadřuje přeneseně hybné síly chování, jeho činitele. Lidské chování je vědomě či nevědomě zaměřeno na dosažení určitého cíle, a jako takové se vyznačuje určitou intenzitou a trváním v čase. Tyto procesy, které determinují zaměření, sílu a trvání chování, se označují jako motivace.^{42, 43}

S tématem **motivace** souvisí také řada různých **motivačních teorií**. Mezi nejznámější patří bezesporu **Maslowova hierarchie potřeb**, ve které americký psycholog Abraham Maslow definuje **5 základních lidských potřeb**. Tyto potřeby pak tvoří pomyslnou pyramidu, jejíž spodní část představují potřeby základní, s nejvyšší prioritou. Teprve po jejich naplnění usiluje člověk o uspokojení potřeb výše v hierarchii pyramidy.⁴⁴

⁴⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 75

⁴¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 76

⁴² NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. 2009. s. 177

⁴³ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. rozš. vyd., Praha: Academia. 1997. s. 101

⁴⁴ *Studium psychologie*. Motivace, dělení motivů, sebezáchovné (biologické), psychické a sociální motivy. Motivace. [online]. [cit. 2015-10-06]. Dostupné z WWW:<<http://www.studium-psychologie.cz/obecna-psychologie/12-motivace-deleni-motivu.html>>

Toto pravidlo však nemusí platit absolutně. Každý člověk se setkal s někým, kdo musel potlačit nějakou biologicky významnou potřebu – např. zdraví, a navzdory fyzickým potížím pro něj bylo důležité naplnění něčeho, co je v uvedené hierarchii na vyšším stupni – např. vztahy s lidmi, život jeho blízkých, či dokončení osobně důležitého díla.

OBRÁZEK č. 1.: Maslowova hierarchie potřeb⁴⁵

Motivace je ústředním problémem subjektivní stránky trestného činu. Z pohledu forenzní psychologie představuje zkoumání motivace speciální otázku teorie kriminálního jednání. Proto se poznatky o kriminální motivaci a kriminálního jednání vzájemně prolínají. Mezi oběma hledisky nelze však vést přesnou dělící hranici. Současně je zkoumání kriminální motivace natolik obsáhlých tématem, že je objasňováno v samostatných výkladových kapitolách a teoretických koncepcích.⁴⁶

K úplnému objasnění trestného činu patří i odpověď na otázku, proč ho pachatel spáchal, co svým činem sledoval, oč usiloval, neboli jaká byla jeho motivace. Rozbor motivace dokresluje subjektivní pozadí trestného činu. Za určitých okolností se z jinak spíše psychologického problému může stát centrální otázka pro vyšetřování nebo i právní posouzení případu.

Je tomu tak zvláště tehdy, jestliže motivace vedoucí ke spáchání trestného činu není na první pohled zřejmá a teprve úplné zjištění může napomoci k odhalení pachatele

⁴⁵ *Studium psychologie*. Motivace, dělení motivů, sebezáchovné (biologické), psychické a sociální motivy. Motivace. [online]. [cit. 2015-10-06]. Dostupné z WWW:<<http://www.studium-psychologie.cz/obecna-psychologie/12-motivace-deleni-motivu.html>>, vlastní zpracování

⁴⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 76

a posouzení jeho činu. Díky poznané motivaci se může daný čin vyjevit v jiném právním světle. Za zabití se stane vražda, jednal-li pachatel s prokazatelným úmyslem, tj. motivací, oběť připravit o život, nebo rasový čin, jestliže k slovnímu a fyzickému útoku na neznámou osobu podnítilo pachatele zjištění, že dotyčná osoba má odlišnou barvu pleti. Zejména v případech násilných trestných činů má správné rozpoznání motivace pachatele zásadní význam.⁴⁷

Je notoricky známým faktem, že u člověka může být trestná činnost nastartována a udržována v chodu rozmanitými hybnými silami. Ze všech známých motivů a motivačních konstelací jsou však přece jenom některé motivační situace pravděpodobnější než jiné.

Při objasňování motivace konkrétního trestného činu je vhodné uvažovat o následujících základních variantách.⁴⁸

1. *Převážně instrumentální motivace*

Z okolností činu vyplývá, proč pachatel použil násilí. Násilí je totiž logickým nástrojem (instrumentem) k dosažení plánovaného záměru, vždy likviduje překážku na cestě k dosažení zamyšleného cíle. Pachatel svůj čin obvykle promyslí, postupuje podle předem připraveného plánu, jeho počínání je „věcné“. Při instrumentální motivaci je nejčastěji ve hře záměr přijít rychle k materiálnímu zisku.

2. *Převážně afektivní motivace*

Ukázkovým případem afektivně motivovaného násilí jsou vztahové, partnerské delikty. Ve hře jsou silné emoce – obvykle strach, zoufalství, dlouhotrvající nenávisť anebo zklamaná láska. Použité násilí nikam dál nevede, je svázáno emocí a určeno přímo obětí. Pachatel obvykle nemá program na dobu „poté“. Silné emoce se obvykle promítají i do způsobu spáchání trestného činu. Místo činu nese stopy pachatelova rozrušení.

3. *Deviantní motivace*

Třetí skupina představuje sběrný koš pro jevově různé podoby násilí (vztahové a nevztahové delikty, jednorázové i sériové násilí, příčetní i nepřičetní pachatelé atd.), které

⁴⁷ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. s. 120-121

⁴⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Motivace trestného činu. 3. vyd. Praha: Portál [online]. [cit. 2015-11-11]. Dostupné z WWW: <file:///C:/Users/Lenovo/Desktop/Policejn%C3%AD%20psychologie.pdf>

spojuje fakt, že pachatel má nějakou duševní zvláštnost či poruchu, která výrazným způsobem vstoupila do jeho motivace. Pachatelova deviace obvykle trčí nápadným způsobem ze samého způsobu spáchání trestného činu, z výběru oběti a ze stop, které pachatel po sobě zanechává.

5 Nebezpečnost pachatele

Kriminální prognózování podle ČÍRTKOVÉ⁴⁹ představuje složitý a otevřený problém. Kriminální prognózování vychází z forenzně psychologické významu slova nebezpečnost. V tomto pohledu se nebezpečnost vztahuje vždy k osobnosti pachatele a zahrnuje tudíž předpoklad, že existují jedinci s takovým založením, které u nich extrémně zvyšuje pravděpodobnost opakovaného páchaní vážné trestné činnosti. V trestním právu je naopak pojem nebezpečnosti vztažen k samotným činům. V tomto rozdílu tkví jádro problému. Nejde totiž jenom o psychologii a její způsobilost, nalézt vhodná kritéria pro rozpoznání nenapravitelných zvláště násilnických jedinců. Posouzení možností pro zdárnou resocializaci představuje sice psychologicko-psychiatrický terén, ale ten je zářamován do závažných právních a estetických aspektů. Empiricky založenému prognózování nebezpečnosti pachatelů brání nejen současný stav (psychologického) poznání, limitováno je i světonázorovými a právními námitkami. Naráží totiž na ostré dilema mezi potřebou bezpečí na straně jedné a právem na individuální svobodu na straně druhé.

Spory se vedou mezi **protekcionisty** a **antiprotekcionisty**. První zdůrazňují ochranu společnosti před těžkými zločinci a uplatňují zásadu – *in dubio pro securitate* – v pochybnosti pro bezpečnost. Druzí naopak akcentují hodnoty odvozené z lidských práv a tvrdí, že není slušné zbavit někoho svobody na dobu delší než stanový zákon. Řídí se zásadou – *in dubio pro libertate* - v pochybnosti pro svobodu.⁵⁰

5.1 Posuzování nebezpečnosti pachatele⁵¹

5.1.1 Individuální predikce

Pro zacházení s pachatelem má význam prognóza (predikce) jeho budoucího chování. Kvalifikovaný odhad chování pachatele, zda se bude v budoucnosti opětovně

⁴⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 82

⁵⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 82

⁵¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 84-85

dopouštět trestné činnosti, je označován z hlediska kriminologického jako individuální predikce. Individuální predikce vychází vždy z osobnostních charakteristik pachatelů, zvláštností jejich sociálního vývoje, jejich životního stylu, sociálního prostředí, v kterém žijí. Ke kvalifikovanému odhadu budoucího chování pachatele se používají různé metody.⁵²

V současné odborné literatuře se rozlišují tři hlavní přístupy pro posuzování nebezpečnosti pachatele a to:

Intuitivní přístup je založen na subjektivním a celostním posouzení osobnosti pachatele. Pro intuitivní postup nejsou stanovena přesná pravidla. Závěrečný výrok o možnostech pachatelovi nápravy a o jeho nebezpečnosti garantuje pouze odborná reputace posuzujícího odborníka.

Klinický přístup je více empirický. Opírá se o psychodiagnostické metody a evaluace životní cesty pachatele. Posuzující expert interpretuje podle známých kriminologických poznatků anamnestické údaje pachatele. Zkoumaný jedinec je podroben regulárnímu psychodiagnostickému vyšetření osobnosti. Závěr posudku není zaštitěn pouze odbornou reputací experta, nýbrž je garantován spolehlivostí použitých metod a komplexností údajů získaných o dosavadní životní cestě pachatele.

Statický přístup patří dnes k preferovaným metodám odhadu pravděpodobnosti kriminálního chování v budoucnosti. Vychází z detailních výzkumů kriminální a zvláště pak recidivující populace. Pomocí moderních statistických procedur jsou identifikovány takové životní okolnosti a projevy chování, které jsou typické pro osoby opakovaně páchající trestnou činností. Tyto příznačné charakteristiky jsou označovány jako prediktory s určitou výpovědní silou. Sloužením prediktorů vznikají různé posuzovací bodovací nástroje – tzv. prognostické tabulky. Ten by měl být jednoduchý (např.: inventář jasných, snadno definovaných kritérií) a současně co nejvíce spolehlivý. Kontrolní seznam, který navrhl R. D. Hare, obsahuje 20 itemů – položek. Jsou zaměřené jak na pozorovatelné chování, tak na osobnostní rysy probanda. Hare se při konstrukci své stupnice opíral o materiál H. Cleckleyho, který v roce 1941 publikoval slavnou monografii o psychopatech.

⁵² SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 52

TABULKA Č. 2.: Položky stávajícího znění kontrolního seznamu R. D. Hara⁵³

1.	povrchní šarm, účelovou vybroušenost jednání
2.	vystupňovaný pocit vlastní hodnoty
3.	chronické lhaní
4.	hlad po podnětech, tendence k nudění se
5.	manipulativní založení (dovede manipulovat druhými)
6.	chybějící pocit viny
7.	ploché afekty
8.	nedostatek empatie
9.	parazitující životní styl
10.	snížená schopnost kontrolovat vlastní chování
11.	promiskuita
12.	vývojově časté poruchy chování
13.	nedostatek reálných dlouhodobých, perspektivních cílů
14.	impulzivita
15.	nedostatek vědomí zodpovědnosti
16.	neochota stát za svými činy a přijmout jejich důsledky
17.	krátkodobá manželství
18.	častá kriminality
19.	opětovné trestné činy v době podmínky
20.	kriminální všestrannost

U každé položky lze udělit 1 až 2 body. Celkové skóre 30 bodů a více j diagnosticky významné pro psychopatii. Tento rating spolehlivě diferencuje zejména extrémny. Umožňuje přiřadit pachatele buď do málo, nebo do silně rizikové skupiny. V těchto krajních hodnotách mívají závěry největší výpovědní hodnotu. S tímto omezením se stupnice osvědčila jako větší prediktor obecné recidivy u pachatelů různých trestných činů.⁵⁴

Za empiricky odvozené rizikové faktory, které výrazně komplikují prognózu dalšího vývoje pachatele, jsou pokládány – poškození mozku, alkoholismus, špatná anamnéza (tj. ranná delikvence), předcházející trestná činnost v podobě loupeží, ublížení na zdraví, ale i sebevražedné pokusy, dále nadměrná konzumace alkoholu, nebo drogová závislost v době spáchání TČ a útoku na neznámé oběti. Prognosticky negativní jsou

⁵³ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 85-86, vlastní úprava

⁵⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 86

rovněž psychické nápadnosti ve smyslu psychopatie a nedostatečné či nezdravé sociální vazby (kotvy).⁵⁵

6 Pachatel z pohledu trestněprávního

Pachatelem trestného činu dle platné právní úpravy, Trestního zákoníku - paragrafu 22, je ten kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.

Musí se dále jednat o osobu, která dovršila 15. rok věku, je příčetná a u mladistvých pachatelů musí být dostatečně rozumově a mravně vyspělá. Ve zvlášť zákonem stanovených případech musí též vykazovat zvláštní způsobilost či postavení nebo zvláštní vlastnost. Zde rozeznáváme dva subjekty a to **konkrétní**, kde konkrétním subjektem je například matka novorozence a **speciální**, kde speciálním subjektem je například veřejný činitel, voják, nebo osoba vykonávající určité zaměstnání a funkce. Zvláštní způsobilost jsou znaky **fakultativní**. Věk a příčetnost považujeme za **obligatorní** znaky subjektu trestného činu.⁵⁶

6.1 Věk a příčetnost

Dovršením 15. let **věku** nevzniká odpovědnost v plném rozsahu – absolutní trestní odpovědnost, ale jen trestní odpovědnost částečná – relativní. Úplná trestní odpovědnost vzniká až dosažením 18. let věku. Osoby mezi 15. a 18. rokem věku jsou označovány jako **mladiství** a jejich trestní odpovědnost a sankce jim ukládané upravuje zvláštní zákon. Tento zákon se nazývá - **Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže** a o změně některých zákonů, č. 218/2003 Sbírky (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“). Zde je uvedeno, že mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. Dopustí-li se mladistvý činu jinak trestného nebo není-li z jiných zákonných důvodů trestně odpovědný, lze vůči němu použít vedle ochranných opatření obdobně postupů a opatření uplatňovaných podle tohoto zákona u dětí mladších patnácti let. Trestný čin spáchaným mladistvým se nazývá **provinění**. Nestanoví-li tento zákon jinak, platí pro posouzení

⁵⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 88

⁵⁶ ŽATECKÁ, E. *Trestní právo hmotné a procesní*. 2. dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 2009. s. 24,26

provinění spáchaného mladistvým trestní zákoník, toto upravuje paragraf 5 a 6 zákoníku o soudnictví ve věcech mládeže.⁵⁷

Příčetností se rozumí způsobilost být pachatelem trestného činu. Trestní zákoník sám nedefinuje pojem příčetnosti, ale volí negativní vymezení, když uvádí pojem nepřičetnosti. Nepřičetným je ten, kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. V tom případě není za tento čin trestně odpovědný.⁵⁸

V souladu s výše uvedeným je nutné k tomu, aby byl pachatel činu považován za nepřičetného, splnění určitých podmínek. První podmínkou či kritériem je duševní porucha. Pod pojmem duševní porucha se může skrývat samozřejmě celá řada poruch v nejrůznějších podobách. Skutečnost, že pachatel činu trpí duševní poruchou však sama o sobě příčetnost, respektive trestní odpovědnost nevylučuje. Je nutné, aby k duševní poruše přistoupila buď neschopnost rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost, která se označuje jako neschopnost rozumová nebo neschopnost ovládat své jednání, jež se nazývá neschopností určovací, případně obě. Neméně důležitou podmínkou, která musí být splněna, je skutečnost, že neschopnost rozumová nebo neschopnost určovací jako následek duševní poruchy, kterou pachatel trpí, musí existovat v době činu.

Případnou nepřičetnost pachatele je nutno posuzovat v každém konkrétním případě, a to také ve vztahu k povaze trestného činu. Není vyloučeno, aby u jednoho pachatele byla příčetnost dána pro jeden druh trestného činu, zatímco při spáchání trestného činu, který je složitější, může být tentýž pachatel shledán nepřičetným.⁵⁹

Důležité je také se zmínit i o tzv. **zmenšené příčetnosti**, kterou trestní zákoník vymezuje takto: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně příčetný.“

Zmenšenou příčetnost soud zohledňuje například při ukládání trestu, kdy pokud pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené příčetnosti, kterou si, a to ani z nedbalosti nepřivodil vlivem návykové látky, přihlédnou soud k této okolnosti při stanovení druhu

⁵⁷ ČESKO. Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. In: Sbírka zákonů, Česká republika [online]. 2003, částka 79/2003. Dostupné z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>>

⁵⁸ ŽATECKÁ, E. *Trestní právo hmotné a procesní*. 2. dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 2009. s. 25

⁵⁹ *Studium psychologie*. Příčetnost a zmenšená příčetnost. [online]. [cit. 2015-11-11]. Dostupné z WWW:<<http://www.epravo.cz/top/clanky/pricetnost-a-zmensena-pricetnost-17109.html>>

trestu a jeho výměry. Pokud má soud za to, že vzhledem ke zdravotnímu stavu pachatele by bylo možno za současného uložení ochranného léčení dosáhnout účelu trestu i trestem kratšího trvání, sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby a uloží zároveň ochranné léčení.

Soud může také upustit od potrestání, jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti a soud má za to, že ochranné léčení, které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest. I zde však musí být splněna ta podmínka, že si pachatel stav zmenšené přičetnosti nepřivodil, a to ani z nedbalosti, vlivem návykové látky.⁶⁰

6.2 Nepřímý pachatel

Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení protiprávního činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem, v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.

V tomto případě se jedná o tzv. **nepřímého pachatele**. Ve zkráceném shrnutí lze uvést, že nepřímý pachatel je ten, kdo úmyslně užije ke spáchání trestného činu jiné osoby, která sama nejedná zaviněně. Dá se říci, že tato osoba je „živým nástrojem“ v pachatelových rukou. Podstatným znakem nepřímého pachatelství je tak úmysl pachatele spáchat trestný čin prostřednictvím jiného. Zde však osoba jako „živí nástroj“ není odpovědná vůbec (vyjma případů nevědomé nedbalosti), za to nepřímý pachatel je trestný tak, jako by trestný čin spáchal sám, musí být ale sám přičetný.

6.3 Účastenství

Účastenství je situace, kdy vedle hlavní pachatele se na trestném činu účastní další osoby a to formou:

- Organizátor
- Návodce

⁶⁰ *Studium psychologie*. Přičetnost a zmenšená přičetnost. [online]. [cit. 2015-11-11]. Dostupné z WWW:<<http://www.epravo.cz/top/clanky/pricetnost-a-zmensena-pricetnost-17109.html>>

- Pomocník

Organizátorství, návod a pomoc jsou formy účastenství za podmínky, že trestný čin pachatele dospěl alespoň do stadia pokusu nebo dokonání trestného činu.⁶¹

Jde tedy o takovou úmyslnou účast více osob na trestném činu, která je namířena proti těmž konkrétnímu chráněnému zájmu a směřuje k těmž následku.

6.4 Spolupachatelství

V trestním právu se setkáváme i s pojem „spolupachatel“. Spolupachatelství je upraveno paragrafem 23 TZ tak, že byl-li trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé).

K pojmu spolupachatelství je nutné si zmínit i *znaky spolupachatelství*. Z hlediska skutkové podstaty trestného činu **musí jít o spáchání trestného činu:**

- **společným jednáním** dvou anebo více osob, přímo zaměřené proti individuálnímu objektu téhož trestného činu,
- včetně **společného úmyslu**.

Spolupachatelství je možné jen u úmyslných trestných činů. Spolupachatelé se posuzují z hlediska trestnosti tak, jako by trestný čin spáchal každý sám.

Spolupachatelství je třeba rozlišovat od souběžného pachatelství, při kterém několik pachatelů jedná zaviněně. Například na stejném místě v podstatě stejným způsobem, avšak chybí jim úmysl společným jednáním spáchat trestný čin.⁶²

7 Pachatel z pohledu kriminologického

NOVOTNÝ a ZAPLETAL⁶³ uvádějí, že kriminologie pod pojmem pachatel chápe nejen osoby, které se dopustily činů označených zákonem jako TČ, ale i některé osoby, které orgány činné v trestním řízení (dále jen „OČTŘ“) nestíhají – osoby trestně neodpovědné, osoby které si již trest odpykaly, potencionální pachatele, jedince

⁶¹ KRUPKA, V. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 1. vyd. Praha: Armex, 2010. s. 69

⁶² KRUPKA, V. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 1. vyd. Praha: Armex, 2010. s. 67,68

⁶³ NOVOTNÝ, O. a ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. s. 119

vyznačující se sociálně patologickým chováním, jako narkomani, prostitutky, extrémisti a jejich sympatizanti, chorobní hráči apod.

Podle HOLCRA⁶⁴ trestněprávním pojetí je pachatelem ten, kdo se dopustil TČ a byl kvůli tomu stíhaný. Kriminologie chápe tento pojem širěji. Pro kriminologii je pachatelem každý, kdo se dopustí TČ bez ohledu na to, zda za tento skutek je, anebo není stíhán, a stejně se zabývá osobami, které jsou potencionálními pachateli kriminality nebo se v jejich chování objevují znaky sociální patologie.

Z pohledu kriminologického jsou pachateli TČ:⁶⁵

- Osoby, které spáchaly TČ
- Osoby trestně neodpovědné – osoby mladší 15 let a osoby nepřičetné
- Potencionální pachatelé – např.: recidivisté
- Osoby vyznačující se sociálně patologickým jednáním – např.: narkomani, prostitutky, extrémisté, chorobní hráči atd.

Kriminologické poznatky o pachateli jsou využívány především v kriminalistice, soudní psychiatrii, psychopatologii a trestním právu. **Základním pojmem kriminologie v souvislosti s pachateli je osobnost pachatele trestného činu.**⁶⁶

7.1 Osobnost pachatele TČ dle kriminologie

Výzkum osobnosti pachatele předpokládá, že domněnka časově relativně stabilních a na různé situace zevšeobecnitelných dispozic je smysluplná. Takzvané paradigma vlastností se ještě nikterak neukázalo být nenáležitým. Zdá se, že právě u disociálního, agresivního a delikventního chování existuje dokonce časově a situačně větší konzistence než v jiných oblastech.⁶⁷

Osobnost pachatele je z kriminologického hlediska nejčastěji chápána jako:⁶⁸

- Organický celek duševního života člověka zahrnující biologický základ jedince i společenské podmínky jeho života včetně společenských vztahů

⁶⁴ HOLCRA, K. a kol. *Kriminológia*. 1. vyd. Bratislava: Iura edition. 2008. s. 77

⁶⁵ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 39

⁶⁶ *Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity*. Inovace SEBS a ASEBS. Osobnost pachatele trestných činů. [online]. poslední změna: 2013-07-21 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost>>

⁶⁷ KAISER, G. *Kriminologie: úvod do základů*. 1. české vyd. Překlad Helena Válková. Praha: C.H. Beck, 1994. s. 187

⁶⁸ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 40

- Psychické specifikum konkrétního jedince s jeho odlišnostmi nebo shodami s ostatními.

***Strukturu osobnosti tvoří především:*⁶⁹**

- Schopnosti – inteligence, tvořivost apod.
- Temperament – emocionalita
- Postoje
- Motivy

Výzkum se zaměřuje na poznání odlišností pachatele (skupiny pachatelů) od ostatních. Vychází se z toho, že přestože je člověk v své individualitě jedinečný a neopakovatelný, existuje dostatek shodných znaků mezi jednotlivci a podmínkami jejich existence, dostatek zákonitostí v utváření jedinců a jejich projevech (včetně kriminálního jednání), aby je bylo možné rozčlenit a pojmenovat.⁷⁰

7.2 Typologie pachatelů trestných činů⁷¹

Snaha zobecňovat poznatky o osobách pachatelů trestných činů byla vždy součástí zkoumání kriminality a téměř vždy ji doprovázely pokusy pachatele klasifikovat podle určitých znaků, které se u nich vyskytují častěji než u běžné populace. Tyto snahy navazovaly na třídící pokusy uplatňované po staletí v lékařství a filozofii.^{72, 73}

Typologie pachatelů je metoda, umožňující rozčlenit pachatele TČ podle určitých kritérií, znaků, či souborů do skupin, z nichž každou lze charakterizovat pomocí určitého modelu, typu, prototypu aj.

Typ je určitý komplex vlastností, rysů či jiných znaků osobnosti, které jsou společné většímu počtu osob. Podle těchto znaků lze vytvořit dílčí skupinu v rámci konkrétní typologie.

⁶⁹ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 40

⁷⁰ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 40

⁷¹ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 40-42

⁷² *Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity*. Inovace SEBS a ASEBS. Osobnost pachatele trestných činů. [online]. poslední změna: 2013-07-21 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z WWW:<<http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost.>>

⁷³ NOVOTNÝ, O. a ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. s. 118

U kriminologie používáme shodné základní temperamentové typy jako u psychologie – *melancholik, choleric, flegmatik a sangvinik*. Více o těchto typech viz - **TABULKA Č. 1: Psychologický obsah klasických typů temperamentu, podle H. Rempleina.**

7.2.1 Druhy typologie zaměřené na určitý aspekt

Typologií pachatelů bylo vytvořeno v minulosti velké množství, ale do současné doby nedošlo k jejich přesné systemizaci. Typologie se zejména utvářejí na základě toho, jaké vlivy nejčastěji působí na osobnost pachatele. Dle tohoto přístupu členíme typologie, které preferují **biologické dispozice, psychické dispozice a vliv sociálního prostředí**.

1. Podle biologických dispozic

Zaměřují se na to, jaký mají vliv biologické dispozice na utváření osobnosti delikventa. V minulosti se setkáváme zejména s těmito teoriemi:

- **kriminální antropologie** – vychází ze stavby kostí,
- **fyzionomické teorie** – vychází z tvaru těla (zavalitý, asketický atd.)
- **frenologické teorie** – vychází z tvaru lepky,
- **koncepte oligofrenního pachatele** (mentálně retardovaného) – vychází z inteligence.

2. Podle psychických dispozic

Zabývají se tím, jaký vliv mají psychické dispozice na utváření osobnosti delikventa. Vycházejí zejména z poznatků psychologie:

- **zkoumá strukturu osobnosti** (schopnosti, charakter, temperament, volní vlastnosti, motivace, postoje, zájmy atd.),
- **zkoumá faktory II. řádu** (extrovert, introvert),
- **zkoumá adaptaci jedince na prostředí** – nesoulad potřeb individua s prostředím se nazývá maladaptace.

Charakteristiky osobnosti pachatele dle psychických zvláštností:

- intelekt mimo normu,
- sexuální aberace,
- duševní nemoci a poruchy,
- stavy ztížené příčetnosti,
- výskyt toxikomanie.

Mezi nejznámější autory této kriminologické oblasti patří H. J. Eysenck, autor teorie rozdílného podmiňování, který je také autorem osobnostního dotazníku obsahující škálu tzv. kriminálního sklonu. Tento dotazník je používán i v ČR a je jedním z mála psychologických instrumentů speciálně pro popis osobnosti pachatele.⁷⁴

3. Podle vlivu sociálního prostředí

Zkoumá jedince z pohledu, jaký má vliv prostředí, ve kterém žije, na jeho osobnost. Kriminologie vychází především z poznatků sociologie, zejména ze:

- **zkoumání sociálního prostředí pachatele,**
- **zkoumání procesu sociálního určení,**
- **zkoumání hodnotových orientací pachatele a jeho sociálního začlenění.**

První, kdo obrátili pozornost ke společenským podmínkám a vytvořili základy sociologického směru v kriminologii, byli italští právníci Enrico Ferri (1856-1929) a Raffaello Garofalo (1852-1934). **Pro vědu o zločinu zavedl název kriminologie,** a vnesl do ní i pojem tzv. „*přirozeného zločinu*“, kterým je každé lidské jednání, přičítící se mravnímu citění, i když není sankcionováno platným právem (např. v té době přetěžování dětí těžkou prací v továrnách, což zákony nestíhaly). **V tomto období bylo zavedeno též v kriminologii používání metod matematické statistiky ke kvantitativnímu vyhodnocování zločinnosti.** Výraznou sociologickou orientaci lze nalézt též ve studiích G. Tardeho, který poukazuje na **velký význam napodobování.** Síla příkladu prý však působí především vertikálně (otec – syn, učitel – žák, nadřízený – nadřízený).

7.3 Kriminologické směry⁷⁵

Směr biologických kriminogenetických teorií

Pokouší se o výklad vzniku kriminálního jednání jedince převážně na základě vnitřních činitelů biologické povahy. Vysvětluje kriminalitu prostřednictvím kriminálního chování jednotlivců, kteří jednají na základě vnitřních biologických podmínek. Je orientován výrazně na pachatele. Téměř nepřináší podněty k prohloubení účinnosti terapeutického zacházení s delikventy (vyjma kastrace).

⁷⁴ *Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity. Inovace SEBS a ASEBS. Osobnost pachatele trestných činů. [online]. poslední změna: 2013-07-21 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z WWW:<<http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost.>>*

⁷⁵ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 99-103

Směr psychologických kriminogenetických teorií

Tento směr je orientován na osobnost delikventa – např. na inteligenci. Orientuje se na celkové a dílčí charakteristiky kriminálního jednání. Je přínosem pro terapeutické intervence.

Směr sociologických kriminogenetických teorií

Vysvětluje kriminalitu jako společenský fenomén. Tento směr chápe kriminalitu jako produkt struktury společnosti.

Směr multifaktorových kriminogenetických teorií

Tento směr používá při výkladu kriminogeneze více působících činitelů (faktorů). Provádí empirický srovnávací výzkum řadou metod na souborech delikventních i nedelikventních jedinců. Pojímá genezi kriminality jako výsledek působení příčin somatických, psychických, sociálních, ekonomických a jiných.

Význam kriminologických teorií spočívá v tom, že **napomáhají k vysvětlení příčin kriminality jako protispoločenského jednání individua i souhrnu těchto jednání a jsou východiskem pro kriminologický výzkum**. Pokud jde o kriminalitu, je vlastním zájmem společnosti a státu, aby měla nad ní kontrolu, aby nenastala takových rozměrů, které by ohrozily její samotné základy. Proto je potřeba cílevědomě usilovat o poznání příčin kriminality, uvádí R. Štablová.

7.4 Výzkumy pachatelů trestných činů v ČR⁷⁶

V České republice byl prováděn výzkum prvovězněných a recidivních pachatelů v 70. a 80. letech minulého století. Osobnost pachatele byla popsána pomocí čtyř faktorů:

- 1) **Emoční ladění** – od postoje hostility (nepřátelské ladění) až po afilanci (pozitivní ladění)
- 2) **Úroveň strukturace vnitřních regulativů chování** – od nedostatečně po dobře zformované svědomí
- 3) **Sociální reaktivita** – odrážející vlastnosti temperamentu projevující se v sociální sféře – od dynamičnosti po inhibovanost (utlumenost)

⁷⁶ *Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity. Inovace SEBS a ASEBS. Osobnost pachatele trestných činů. [online]. poslední změna: 2013-07-21 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z WWW:<[40](http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost.></i></p></div><div data-bbox=)*

- 4) **Asertivnost, prosazování se** – od rafinovaného prosazování po tupou konformitu

Na základě získaných dat bylo po zpracování vytvořeno **osm typů odsouzených**:

1. **Socializovaný odsouzený** – dobře zformovaný systém vnitřních regulativů chování (ve smyslu svědomí), nízký sklon k agresivním reakcím, emoční stabilita
2. **Agresivní psychopat** (nesocializovaný agresor) – u těchto pachatelů je trestná činnost zakotvena spíše v osobnostních než v situačních faktorech, typický je nedostatečně zformovaný systém vnitřních regulativů chování, egocentričnost a nebržděná agrese
3. **Konformní mormon** – konformnost, těžkopádnost až tupost a podřidivost, trestná činnost je u nich snáze odhalitelná, bývají nejslabším článkem
4. **Nezdrženlivý, nevladatelně puzený** – typická dynamičnost, touha po vzrušení, uspokojení, fascinace okamžikem, slabá kontrola realitou; kriminální prognóza je spíše nepříznivá
5. **Neurotický** – nízká míra kriminální recidivy, bývá dobře vytvořen systém vnitřních regulativů chování, úzkostnost, emoční labilita, inhibovanost (utlumenost)
6. **Hostilní** – nepřátelské zaměření vůči svému okolí, emoční labilita, celkem dobře zformovaný systém vnitřních regulativů chování; hlavně násilná kriminalita, méně akceptuje trest
7. **Podrobnivý** – přejímá normy skupiny, snadno manipulovatelný (důvěřivost), nízký sklon k agresivním reakcím
8. **Anxiózní (úzkostný) manipulátor** – obtížná resocializace, velká zdatnost manipulace, emoční stabilita

Typ 1, 5 a 8 je charakteristický pro **prvovězněné pachatele** a **typy 3, 4 a 7** pro **recidivisty**. Další dva typy byly v souboru zastoupeny rovnoměrně.

Po roce 1990 nebyly v ČR obdobné výzkumy prováděny, ale IKSP realizoval výzkumy menšího rozsahu mapující charakteristické rysy některých druhů pachatelů trestných činů a popisující jejich osobnosti. Přestože publikované výsledky těchto výzkumů přinesly velké množství nových poznatků o delikventech a o vězňených osobách, o jejich osobnostech apod., nepotvrdily platnost názoru, že pachatelé tvoří samostatnou specifickou skupinu osob výrazně se odlišujících od ostatních

(nekriminálních) občanů svými specifickými psychickými vlastnostmi, strukturou osobnosti apod.

7.5 Význam zkoumání pachatelů pro trestní právo a trestní řízení⁷⁷

Využívání kriminologických poznatků o pachatelích v trestním právu hmotném a procesním je velice významné zejména při řešení problémů v oblasti záměrů trestní politiky a při individuálním rozhodování.

Za záměry trestní politiky lze považovat **stanovení dolní hranice** trestní odpovědnosti **kriminalizace zacházení s drogami**, formulace skutkových podstat drogových trestných činů, zákonná úprava institutu **nepříčetnosti, zavádění nových druhů trestů a ochranných opatření**, reforma dosavadních trestních sankcí, které by mělo předcházet evaluační výzkumy.⁷⁸

Při individuálním rozhodování (v průběhu jednotlivých trestních řízení, při dalším zacházení s konkrétním pachatelem) probíhá - zjišťování **úmyslu pachatele** trestný čin spáchat, zjišťování **motivace pachatele** i při **rozhodování o trestu** a o podmíněném propuštění, při stanovení **speciálních přístupů** k některým kategoriím pachatelů (mladiství, toxikomani, osoby s psychiatrickým nálezem), při zpracovávání programů **zacházení pro odsouzené ve vězeňských zařízeních** a další.⁷⁹

Kriminologie hledá odpověď na otázky:

- Zločincem se člověk rodí či stává?
- Jsou pachatelé specifickými osobnostmi?
- Jak lze pachatele ovlivnit trestem, výchovou či léčením?
- Jaké faktory jsou ve hře při vzniku a průběhu TČ konkrétního pachatele?

⁷⁷ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. s. 51-52

⁷⁸ *Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity*. Inovace SEBS a ASEBS. Osobnost pachatele trestných činů. [online]. poslední změna: 2013-07-21 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z WWW:<<http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost>>

⁷⁹ *Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity*. Inovace SEBS a ASEBS. Osobnost pachatele trestných činů. [online]. poslední změna: 2013-07-21 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z WWW:<<http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost>>

8 Pachatel z pohledu kriminalistického⁸⁰

Kriminalistická teorie se zabývá soubory pachatelů, to je rozdílné oproti kriminalistické praxi. Generalizuje vlastnosti pachatelů určitého druhu trestného činu. Kriminalistika se věnuje studiu takových vlastností pachatelů, které mají význam pro vypracování účinných metod boje s kriminalitou. Jedná se o vlastnosti pachatele, které

- ovlivňují tvorbu stop a výrazně se v nich zobrazují,
- ovlivňují jeho chování v průběhu vyšetřování,
- jsou charakteristické pro typické pachatele určitého druhu trestných činů.

8.1 Vlastnosti pachatele ovlivňující tvorbu stop

Člověk, tedy i pachatel, má celou řadu druhových a **individuálních vlastností**, kterými buď stopy vytváří, nebo které se ve stopách odrážejí, zobrazují. Jsou to například vnější vlastnosti statické a dynamické, vlastnosti papilárních linií, vlastnosti rukopisu a písemného projevu, vlastnosti hlasu a řeči, vlastnosti pachu, vlastnosti chůze, vlastnosti biologických materiálů – krve, jiných tělních tekutin apod., způsob páchaní činu, který je závislý na jeho osobních a osobnostních vlastnostech.

Zvláštní význam mají vlastnosti:

- Snadno se zobrazují ve stopách (otisky prstů)
- Vysoce specifické (zvláštní znamení na obličeji)
- Trvalé (papilární linie, DNA)
- Obtížně odstranitelné (vada v chůzi, ve výslovnosti)
- Nápadné (jizvy, tetování, amputace atd.)

8.2 Vlastnosti pachatele ovlivňující jeho chování v průběhu vyšetřování

Důležité je poznat především **postoj pachatele ke spáchanému činu**, tj. zda spáchaní činu lituje, či nikoliv, poznat **postoj pachatele k doznání** – zda je přiznání pravdivé či nikoliv. Pachatel často používá **vnitřní konflikt**, do kterého musí kriminalista zasáhnout, např. adekvátní stimulací apelovat na vyšší mravní city pachatele, aby zjistil pravdivý skutkový stav. Velký význam má i zjišťování **způsobu maření vyšetřování pachatelem** – útek a skrývání se, ničení nebo fingoání důkazů, zastrasování svědků nebo

⁸⁰ PROTIVINSKÝ, M a KLVAŇA, K. *Základy kriminalistiky*. 2. vyd. Praha: Armex. 2007. s. 10-11

navádění ke krivé výpovědi, ovlivňování orgánů činných v trestním řízení vyhrožováním, podplácením apod., vyvoláním dezinformací v médiích, předstírání nemoci, duševní choroby apod.

Vliv na chování při vyšetřování mají: ^{81, 82}

- **Psychické vlastnosti pachatele** ovlivňují způsob páchaní trestného činu. Z psychických vlastností jsou to především:
 - Psychomotorické vlastnosti – odrážejí schopnost pachatele úspěšně realizovat manuální výkon
 - Charakterové vlastnosti – např.: krutost, chamtivost, sobectví – determinují jak základní rozhodnutí spáchat trestný čin, tak způsob provedení. Není však výjimkou, že pachatel v konkrétním případě nejedná tak, jak to odpovídá jeho skutečné povaze, ale převažuje se, simuluje.
 - Rozumové (intelektuálové) schopnosti – uplatňují se především v páchaní trestných činů vyžadujících zvýšenou intelektuální rozhodovací úroveň pachatele – např.: trestné činy „bílých límečků“.
 - Temperament – promítá se do dynamické stránky pachatelova jednání. Z ní lze usuzovat na pachatelovu vytrvalost, houževnatost, ráznost, vznětlivost, důkladnost, klidnost, soustavnost apod.
 - Zájmy – ovlivňující zejména volbu předmětu útoku u majetkových a sexuálních deliktů – např.: tmavovlasé ženy cílem sexuálních útoků pachatele.
 - Psychické poruchy – mezi nejzávažnější patří duševní porucha – psychóza, výraznou měrou determinující jednání pachatele – např.: zvlášť brutální chování pachatele k oběti.
- **Somatické vlastnosti** (fyzická zdatnost) pachatele, zejména jeho celková tělesná konstituce, kosterní a svalová stavba těla, vymezující jisté hranice, v nichž pachatel může působit. Tak jeho tělesné dispozice limitují intenzitu fyzického násilí, volbou přístupové cesty apod.
- **Věk pachatele** – ten přímo souvisí s aktuálním vývojovým stavem somatických a psychických vlastností pachatele. Například u mladistvých pachatelů je projev

⁸¹ RYBÁŘ, M. *Základy kriminalistiky*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2001. s. 30-31

⁸² RYBÁŘ, M. *Základy kriminalistiky*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2001. 22-23

způsobu páčání velice často poznamenám vysokým stupněm neprofesionality, nepřipravenosti a zejména prvky vandalismu.

- **Pohlaví pachatele** – to přímo odráží možnosti somatických a psychických vlastností pachatele. Empirickými výzkumy bylo například konstatováno, že způsoby páčání jsou u žen relativně jednodušší než u mužů. Ženy trestnou činnost zřídka plánují a připravují, spíše využívají naskytnuvší se příležitosti. Spolupachatelství je u žen řidší než u mužů. Příznačná je i nižší agresivita ženské kriminality.

8.3 Psychologické profilování pachatele

Psychologickým profilováním podle ČÍRTKOVÉ⁸³ se rozumí postup, při kterých se využívá odborných znalostí o chování a prožívání člověka k tomu, aby byl vymezen pravděpodobný (hypotetický) obraz neznámého pachatele trestného činu.

Určité počátky profilování lze v České republice nalézt již v 30. letech minulého století. Josef Šejnoha ve své knize *Kriminální psychologie* (1930) předpokládá, že vyšetřovatel musí dobře znát materiální stránky trestného činu, jako je místo, čas, fyzické důkazy a také, že musí rozumět psychologické stránce pachatele, jako je motiv k trestnému činu.⁸⁴

Podle ZÁHORSKÉ⁸⁵ psychologické profilování vychází z předpokladu, že člověk promítá do jakékoli činnosti a výtvořů svou osobnost. I páčání trestného činu a výsledek trestné činnosti (vražda, loupež, žhářství aj.) v sobě nesou pečeť osobnosti jejich původce. Sledujeme jakýsi individuální rukopis pachatele trestného činu. Na základě takového rukopisu lze v určitých případech sestavit pravděpodobný profil osobnosti pachatele. Čím více informací týkajících se vyšetřovaného případu profilující expert získá, tím by měl být profil přesnější a přínosnější.

Na sestavení tzv. psychologického portréту pachatele se z pravidla podílí psycholog a kriminalista, často i sexuolog, psychiatr, soudní lékař, resp. i další odborník. Informace o neznámém pachateli se odvozují z ohledání více míst činů, stop a jiných důkazů, způsobu spáchání činů, motivace, předpokládaných vztahů pachatele k obětem aj.

⁸³ ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. s. 103

⁸⁴ PROTIVINSKÝ, M. a KLVAŇA, K. *Základy kriminalistiky*. 2. vyd. Praha: Armex. 2007. s. 11

⁸⁵ ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. s. 103

Tato metoda je využitelná především u **sériově páchaných** vražd, znásilnění, pohlavních zneužití, únosů spojených s vydíráním, vyhrožování položením bomb – nástražných výbušných systémů, žhárství apod.

Sestavený psychologický portrét pachatele by měl obsahovat především ty charakteristiky, které se zpravidla výrazně projevují v jeho každodenním životě a jsou pozorovatelné nebo nápadné. Policie využívá k profilování pachatelů různých technologií počítačového zpracování dat – ViCLAS.⁸⁶

9 Náprava pachatele

Funkce trestu se v historickém vývoji postupně posunula od odplaty k nápravě. Zatímco odplata se vztahovala na potrestání v minulosti spáchaného činu, náprava je orientována na budoucnost pachatele i společnosti prostřednictvím jeho převýchovy.

Náprava (resocializace, reintegrace, reedukace) má vést k tomu, aby byl pachatel schopen vyvarovat se recidivy dosažením změny v jeho chování od asociálního ke společensky akceptovatelnému a žádoucímu. Náprava je zaměřena především na tyto oblasti: změna chování odsouzeného, posílení smyslu pro odpovědnost, vytvoření pozitivních sociálních návyků, etických postojů a vztahu k práci, odstranění škodlivých návyků či vytvoření reálných životních perspektiv.

Podle řady odborníků je teorie nápravy nejvíce humánní prostředek usilující o změnu kriminálního chování pachatele – o jeho převýchovu. Byla založená na premise, že kriminální chování konkrétního pachatele je důsledkem určitých vlivů, např. nedostatků ve výchově, rodinného prostředí, existenční nouze, biologických a psychologických předpokladů aj. Podle této teorie se pachatel nerozhoduje svojí vůlí, zda spáchá trestný čin, ale jedná pod vlivem různých osobnostních a sociálních faktorů. V souladu s tím by trest měl napravovat příčiny, které vedly k trestnímu činu, a to oborným zacházením v průběhu trestního řízení a výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody.⁸⁷

Dle psychologického přístupu při převýchově odsouzených závisí náprava (resocializace) pachatele na myšlence podrobit vězně cílenému korektnímu působení psychoterapeutického charakteru. Víra v nápravnou sílu psychoterapeutických programů

⁸⁶ PROTIVINSKÝ, M. a KLVAŇA, K. *Základy kriminalistiky*. 2. vyd. Praha: Armex. 2007. s. 11

⁸⁷ ZOUBKOVÁ, I. a MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. 1. vyd. Praha: Armex. 2004. s. 63

kulminovala ve vyspělých státech v sedmdesátých letech. Tato vlna psychoterapie za zdmi vězeňských ústavů však přinesla velké zklamání. Přes různé terapeutické programy a silné zanícení vězeňských psychologů pro správnou věc nedošlo k zásadnímu obratu - měřeno výskytem recidivy již trestaných pachatelů.⁸⁸

Není však na místě úplná skepse, co se týče účinnosti nápravných programů pro vězně. K dispozici je řada studií, která dokazuje efektivnost některých výchovných programů na chování vězňů a eliminaci recidivy

Mezi nápravné programy v současné době patří: vzdělávací reedukační programy, pracovní programy, speciální výchovné programy (individuální a skupinová psychoterapie, sociální výcvik, sociálně právní poradenství, trénink ke zvládnutí vlastní agresivity apod., volnočasové programy, extramurální a náboženské programy.

Zatím se zdá, že náprava odsouzeného pachatele souvisí více s jeho osobností než se samotným výchovným působením během pobytu ve věznicí. Humanizace podmínek výkonu trestu odnětí svobody působí příznivě především na úzce ohraničené skupiny pachatelů. Po odpykání trestu usilují o návrat do normálního života zejména ti pachatelé, kteří prožívají pocity viny za to, co se přihodilo, a určité potrestání vnímali jako přirozený důsledek svého konání. Tyto postoje jsou typické například pro pachatele nedbalostních trestných činů anebo „jinak slušné lidi“, u nichž představuje trestný čin situací silně podmíněnou téměř náhodnou epizodu, nikoliv však programový skutek spáchaný po chladné kalkulaci a bez lítosti ke způsobeným následkům. Trest funguje tam, kde pachatel vnímá svoji vinu. Pocit viny předpokládá normálně rozvinutou osobnost.⁸⁹

10 Výzkumná část

Výzkumná část této bakalářské práce byla realizována ve Vazební věznicí v Českých Budějovicích pomocí dotazníkového šetření. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 16 mužů a 4 ženy vykonávající trest odnětí svobody. Dotazník je uveden v příloze č. 1.

Otázka č. 1: Jsem ve věku.

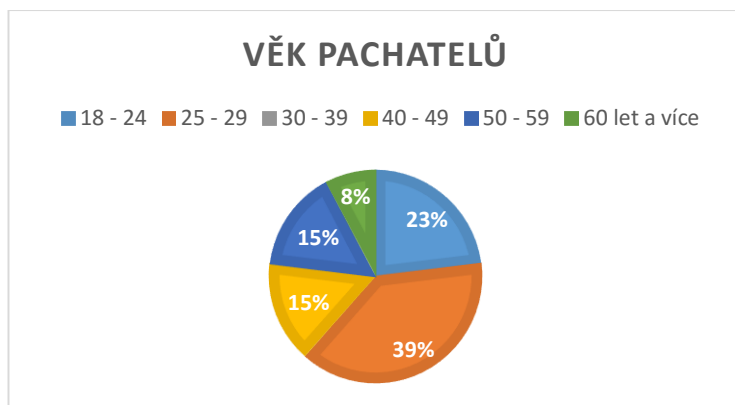
Jak můžeme vidět nejvíce respondentů je ve věku 30 – 39 let, a to 32% (6). Na druhém místě jsou respondenti ve věku 25 – 29 let, a to 26% (5). Na třetím místě jsou

⁸⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 90-91

⁸⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. s. 91

respondenti ve věku 18 – 24 let, a to 16% (3). Na čtvrtém místě jsou respondenti ve věku 40 – 49 let, a to 11% (3). Nejméně respondentů jsou ve věkové skupině 40 – 49 let, a to 10% (2) a ve věkové skupině 60 let a více odpovídal pouze jeden respondent (5%).

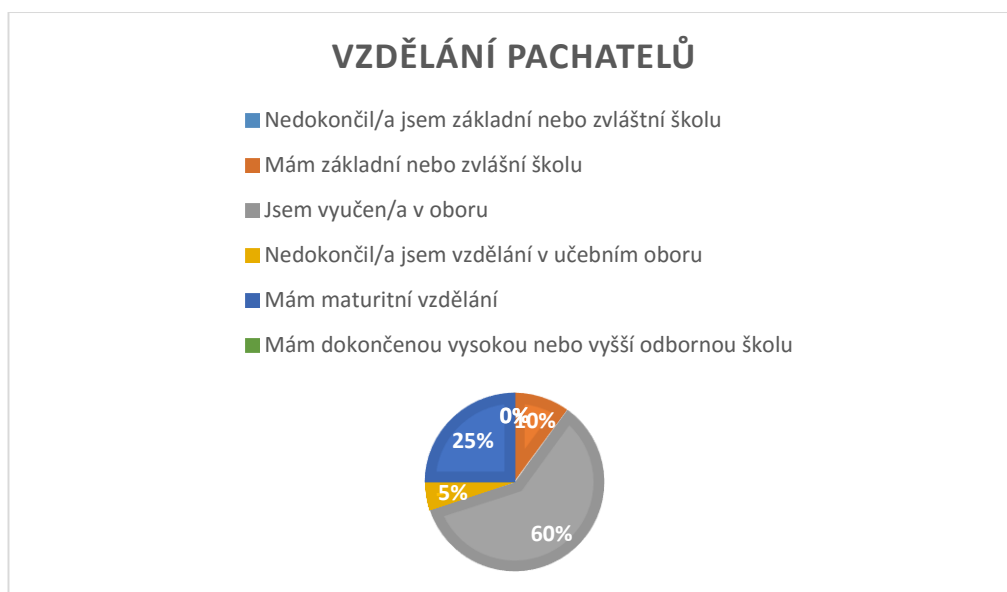
Graf č. 1⁹⁰

Otázka č. 2: Mám dosažené vzdělání

Nejvíce respondentů uvádí, že jsou vyučeni v oboru, a to 60% (12) respondentů. Dále je 25% (5) respondentů, kteří uvádí, že mají maturitní vzdělání. 10% (2) respondenti mají základní nebo zvláštní školu a 5% (1) respondentů uvádí, že nedokončilo vzdělání v učebním oboru.

Graf č. 2⁹¹

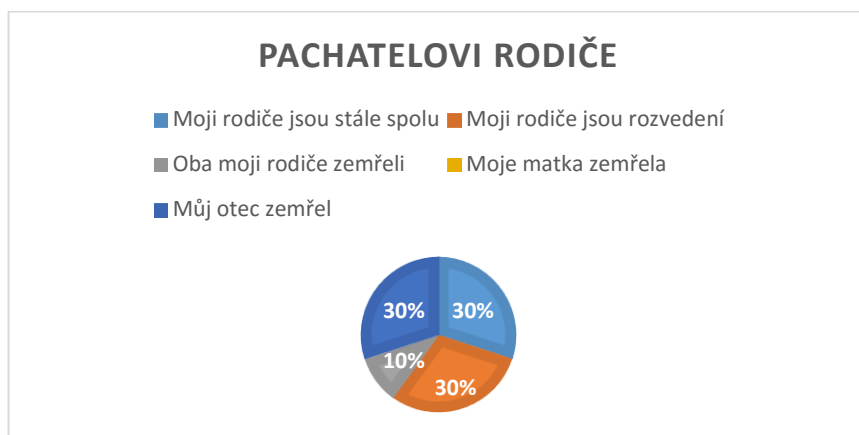
⁹⁰ Vlastní dotazníkové šetření

⁹¹ Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 3: Rodiče

V této otázce uvedlo 30% (6) respondentů, že jejich rodiče jsou stále spolu. Dalších 30% (6) respondentů uvedlo, že jejich rodiče jsou rozvedení. Dalších 30% (6) respondentů odpovědělo, že jejich otec zemřel a posledních 10% (2) uvedlo, že jim zemřeli oba rodiče.

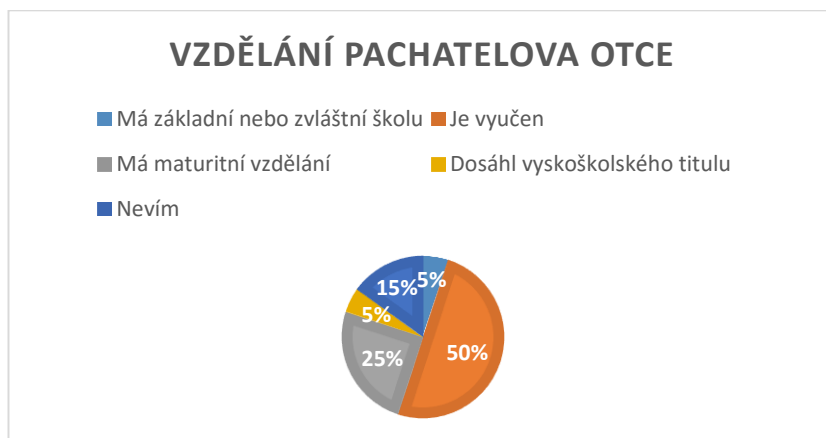
Graf č. 3⁹²

Otázka č. 4: Vzdělání Vašeho otce

Polovina (10) respondentů uvedla, že je jejich otec vyučen. 25% (5) respondentů odpovědělo, že jejich otec má maturitní vzdělání. 15% (3) respondentů neví, jakého vzdělání dosáhl jejich otec. Vysokoškolského titulu dosáhlo 5% (1) respondentových otců. A stejně tak 5% (1) respondentových otců má základní nebo zvláštní školu.

Graf č. 4⁹³

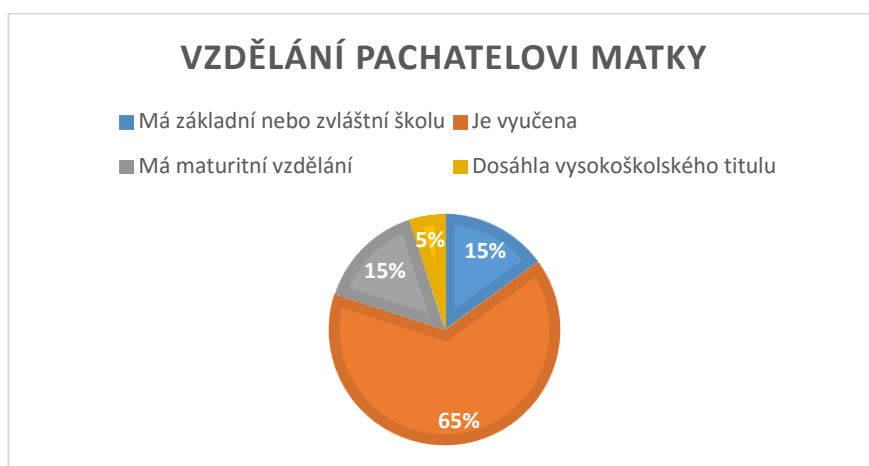
⁹² Vlastní dotazníkové šetření

⁹³ Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 5: Vzdělání Vaší matky

Více než polovina respondentů uvedla, že jejich matka je vyučena, a to 65% (13). 15% (3) respondentů uvádí, že jejich matka má základní nebo zvláštní školu. Dalších 15% (3) respondentů uvádí, že jejich matka má maturitní vzdělání. 5% (1) respondentů uvedlo, že jejich matka dosáhla vysokoškolského titulu.

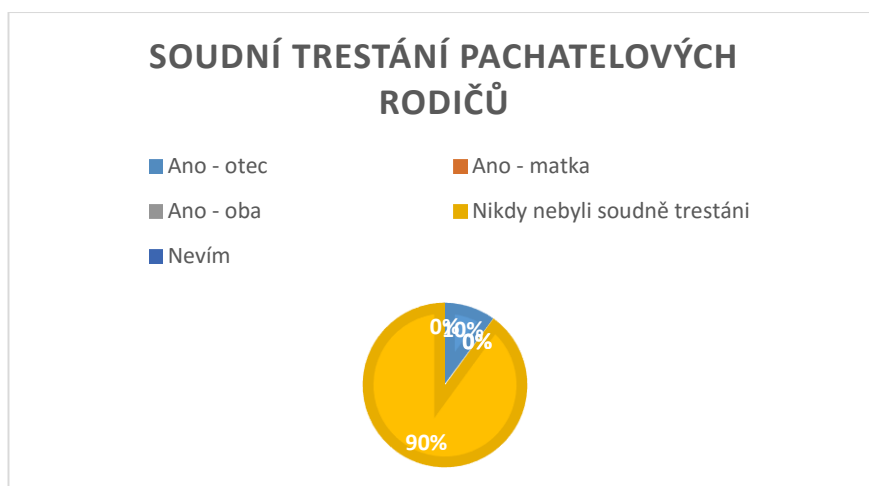
Graf č. 5⁹⁴

Otázka č. 6: Byli Vaši rodiče již v minulosti soudně trestáni?

90% (18) respondentů uvádí, že jejich rodiče nikdy nebyli soudně trestáni a 10% (2) respondentů uvádí, že byli soudně trestáni jejich otcové.

Graf č. 6⁹⁵

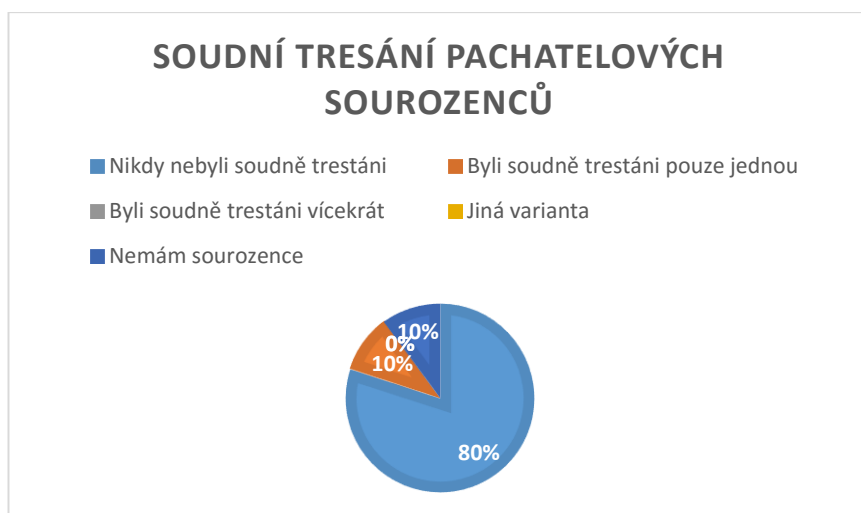
⁹⁴ Vlastní dotazníkové šetření

⁹⁵ Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 7: Vaši sourozenci

80% (16) respondentů uvádí, že jejich sourozenci nikdy nebyli soudně trestáni. 10% (2) respondentů uvádí, že jejich sourozenci byli trestáni pouze jednou a zbylých 10% (2) respondentů uvádí, že sourozence nemají.

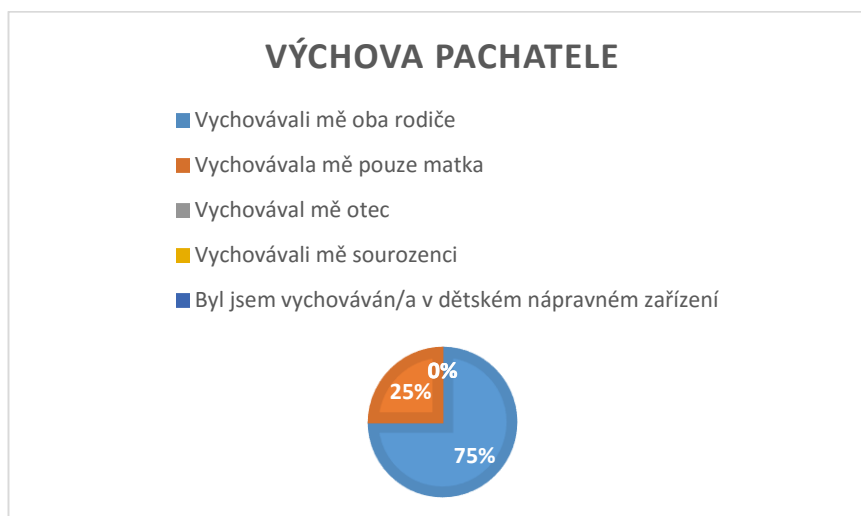
Graf č. 7⁹⁶

Otázka č. 8: Výchova

75% (15) respondentů uvedlo, že je vychovávali oba rodiče. Zbylých 25% (5) respondentů uvedlo, že je vychovávala pouze matka.

Graf č. 8⁹⁷

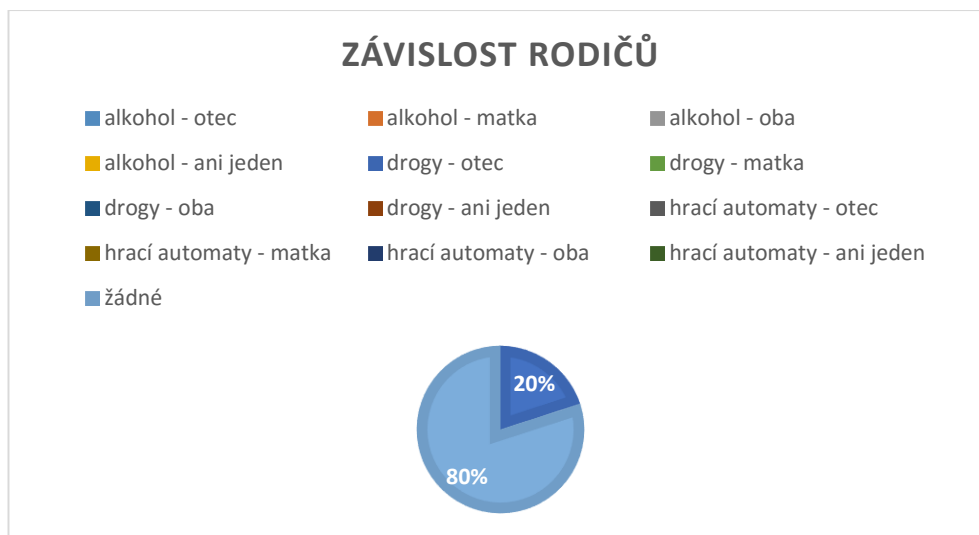
⁹⁶ Vlastní dotazníkové šetření

⁹⁷ Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 9: Závislost rodičů

80% (16) respondentů se shodlo v tom, že jejich rodiče neměli žádnou závislost. Zbýlých 20% (4) uvádí, že jejich otec byl závislý na alkoholu.

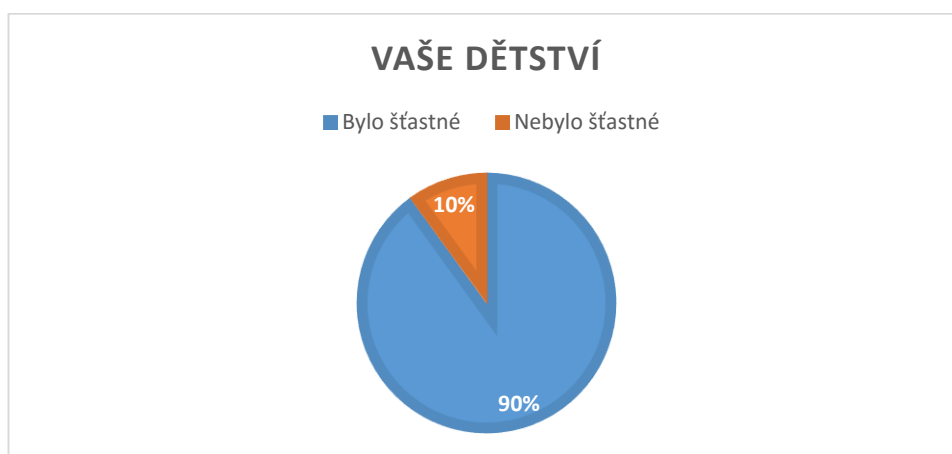
Graf č. 9⁹⁸

Otázka č. 10: Vaše dětství

Naprostá většina v podobě 90% (18) respondentů uvedlo, že jejich dětství bylo šťastné. Pouze 10% (2) respondentů uvedlo, že jejich dětství šťastné nebylo a to ze dvou důvodů, zaprvé, že jejich rodiče měli milence a zadruhé, že se jejich rodiče hádali.

Graf č. 10⁹⁹

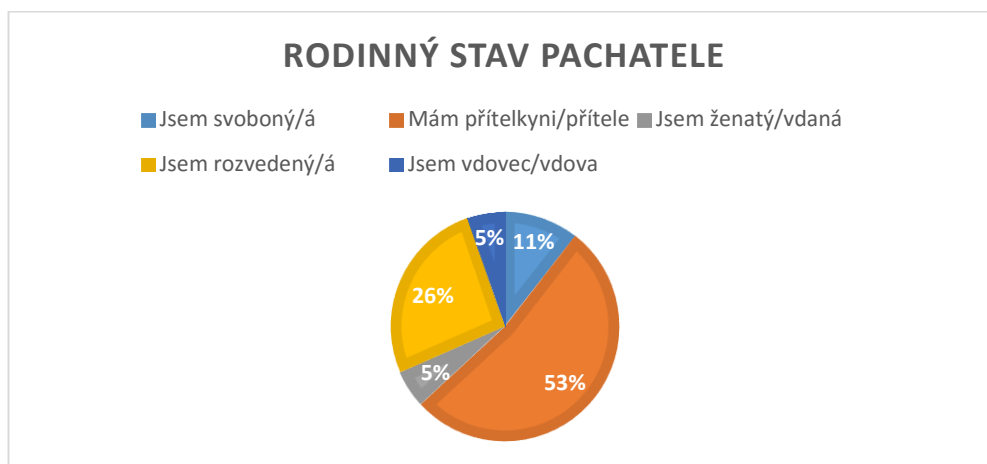
⁹⁸ Vlastní dotazníkové šetření

⁹⁹ Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 11: Váš rodinný stav

Většina respondentů – 53% (10) uvádí, že mají přítelkyni či přítele. Dále 26% (5) respondentů uvedlo, že jsou již rozvedení. 11% (3) respondentů jsou svobodní. 5% (1) respondentů uvedlo, že jsou v manželském svazku a zbylých 5% (1) respondentů uvedlo, že jsou vdovci.

Graf č. 11¹⁰⁰

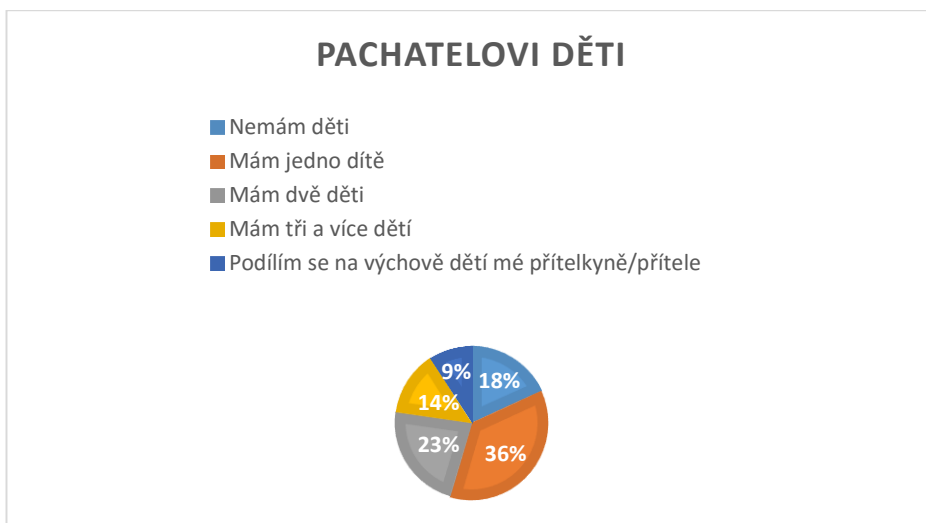

Otázka č. 12: Vaše děti - počet

36% (8) respondentů uvádí, že má jedno dítě. 23% (5) respondentů uvádí, že má dvě děti. 18% (4) respondentů uvedlo, že zatím děti nemá a posledních 14% (3) respondentů uvádí, že mají tři a více dětí. Z toho 9% (2) respondentů se podílí na výchově dětí jeho přítelkyně.

¹⁰⁰ Vlastní dotazníkové šetření

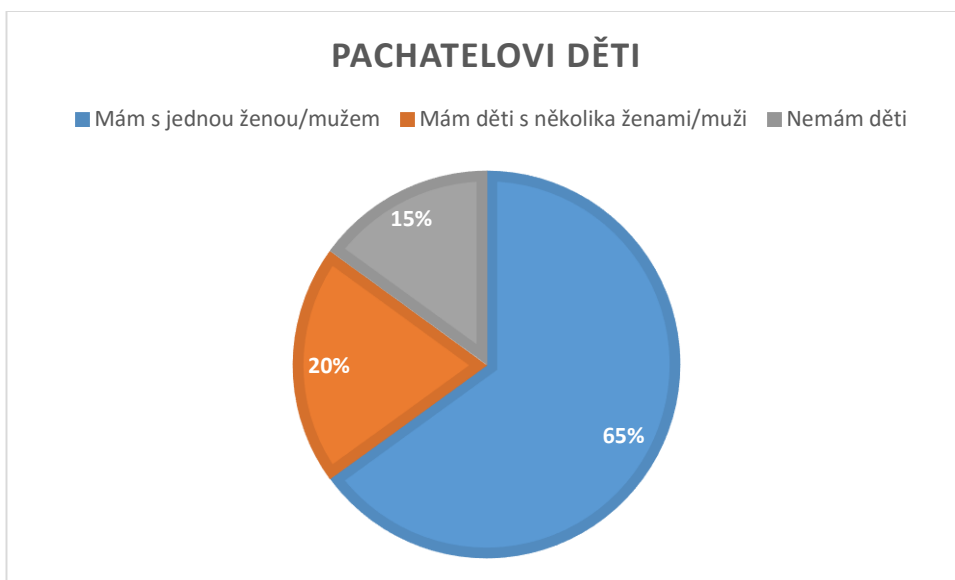
Graf č. 12¹⁰¹

Otázka č. 13: Vaše děti

Nadpoloviční většina v podobě 65% (13) respondentů uvádí, že má dítě s jednou ženou či mužem. Dále 20% (4) respondentů má děti s několika ženami či muži. Posledních 15% (3) respondentů uvádí, že děti nemají.

Graf č. 13¹⁰²

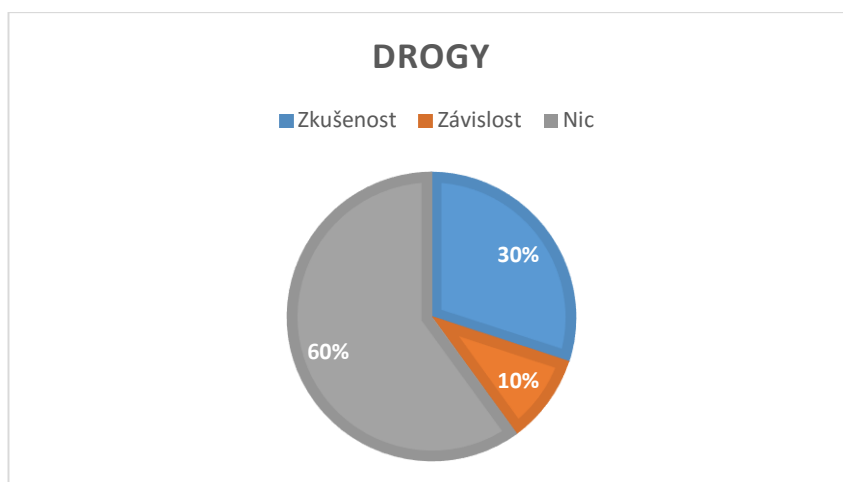
¹⁰¹ Vlastní dotazníkové šetření

¹⁰² Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 14: Zkušenost nebo závislost s drogami

Nadpoloviční většina v podobě 60% (12) respondentů uvádí, že do styku s drogami nepřišla. Dalších 30% (6) uvádí, že měli s drogami zkušenost. Posledních 10% (2) respondentů přiznává závislost na drogách.

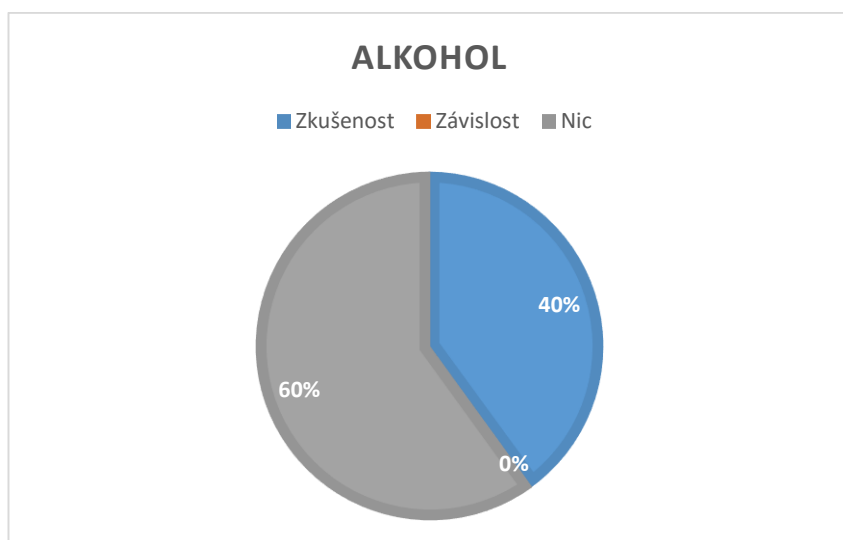
Graf č. 14¹⁰³

Otázka č. 15: Zkušenost nebo závislost s alkoholem

Stejně jako u závislosti na drogách uvádí 60% (12) respondentů, že do styku s alkoholem vůbec nepřišla. Dalších 40% (8) uvádí, že mají zkušenost s alkoholem.

Graf č. 15¹⁰⁴

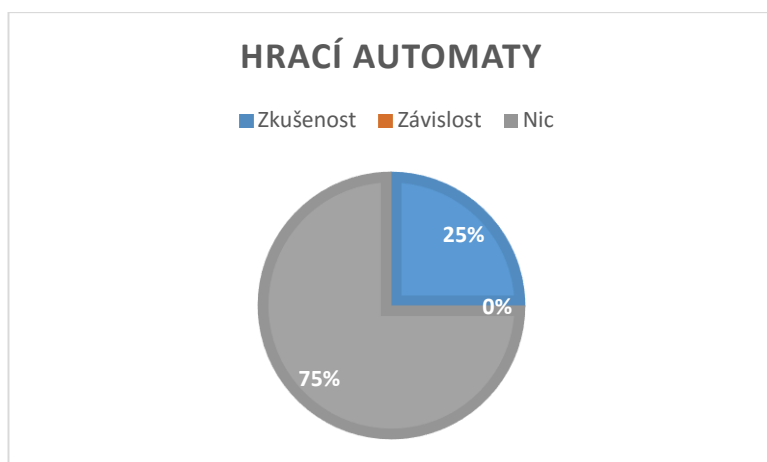
¹⁰³ Vlastní dotazníkové šetření

¹⁰⁴ Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 16: Zkušenost nebo závislost s hracími automaty

Nadpoloviční většina v podobě 75% (15) respondentů uvádí, že se do styku s hracími automaty nedostala. Zbýlých 25% (5) respondentů uvádí zkušenost s hracími automaty.

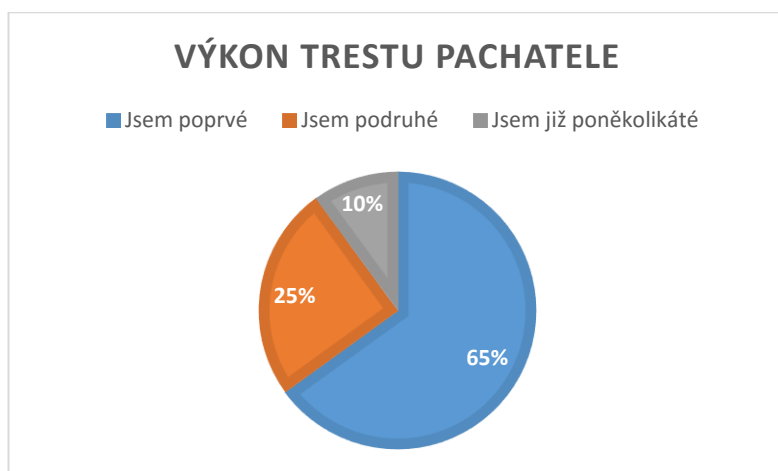
Graf č. 16¹⁰⁵

Otázka č. 17: Ve výkonu trestu

Nadpoloviční většina v podobě 65% (13) respondentů uvádí, že je poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody. Dalších 25% (5) respondentů uvádí, že je již podruhé ve výkonu trestu. Zbýlých 10% (2) respondentů uvedlo, že je již poněkolkáté ve výkonu trestu.

Graf č. 17¹⁰⁶

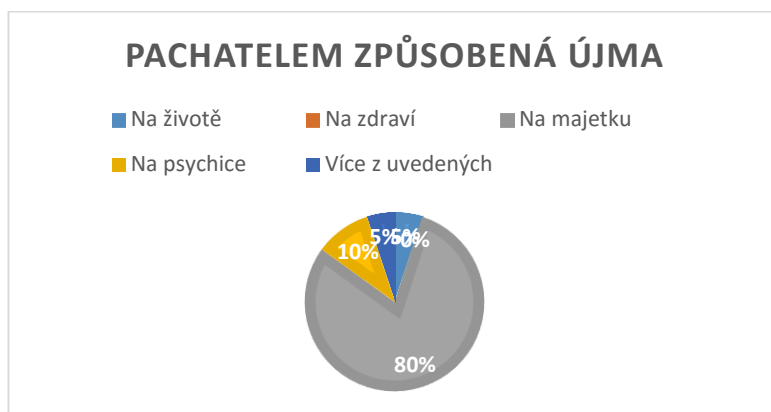
¹⁰⁵ Vlastní dotazníkové šetření

¹⁰⁶ Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 18: Způsobil jste újmu

Nadpoloviční většina v podobě 80% (16) respondentů uvedla, že způsobilá újmu na majetku. Dále 10% (2) uvedlo, že způsobilá újmu na psychice. Dalších 5% (1) respondentů uvedlo, že způsobilá újmu na životě a posledních 5% (1) respondentů uvedlo, že způsobilá více z uvedených újm.

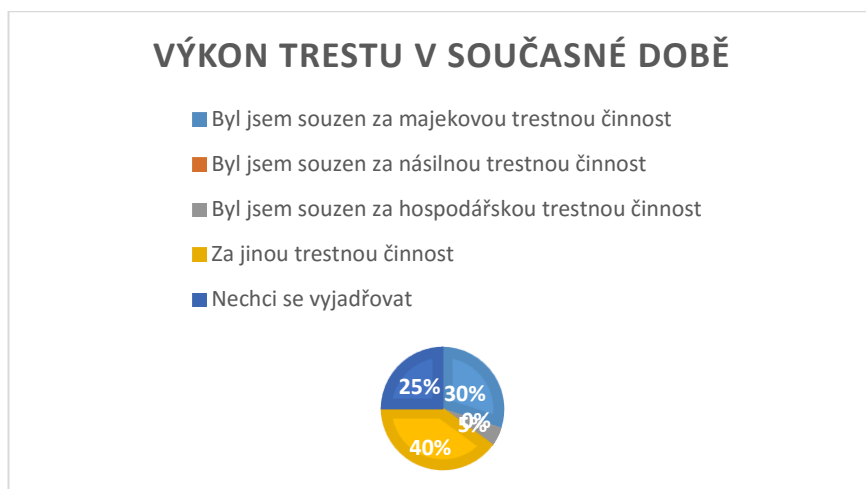
Graf č. 18¹⁰⁷

Otázka č. 19: Výkon trestu v současné době

30% (6) respondentů bylo souzeno v současné době za majetkovou trestnou činnost, 5% (1) za hospodářskou trestnou činnost, dalších 40% (8) za jinou trestnou činnost a 25% (5) respondentů se k tomuto nechce vyjadřovat.

Graf č. 19¹⁰⁸

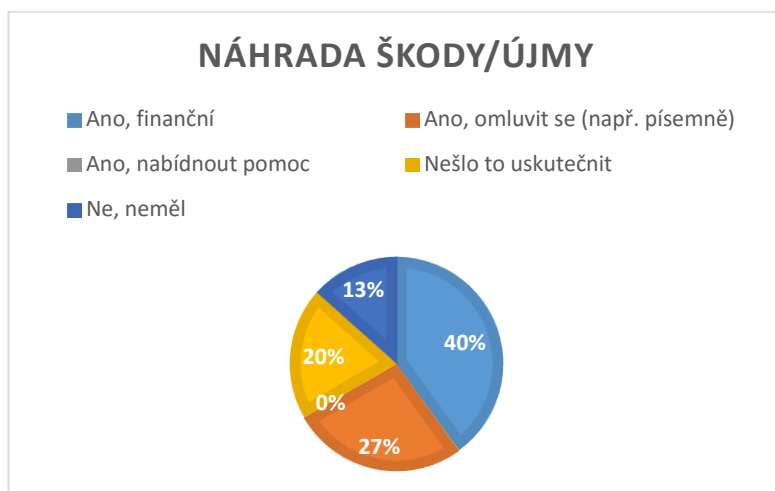
¹⁰⁷ Vlastní dotazníkové šetření

¹⁰⁸ Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 20: Měl jste zájem o náhradu škody a nápravu újmy oběti?

Tuto otázku nevyplnilo 5 respondentů, zbylých 14 respondentů odpovědělo a to tak, že 40% (6) respondentů měl zájem o finanční náhradu škody, 27% (4) mělo zájem se omluvit, 20% (3) uvádí, že to nešlo uskutečnit a zbylých 13% (2) zájem o náhradu škody či nápravu újmy neměli.

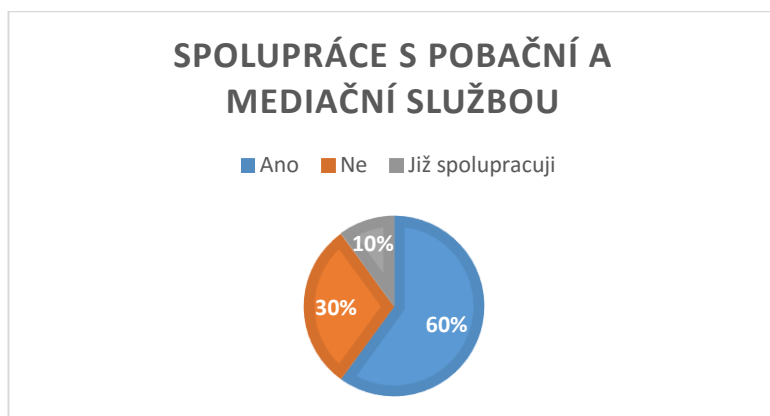
Graf č. 20¹⁰⁹

Otázka č. 21: Mám zájem spolupracovat s Probační a mediační službou

Zájem o spolupráci s Probační a mediační službou uvedlo 60% (12) respondentů. Dalších 30% (6) respondentů zájem o spolupráci nemá a zbylých 10% (2) respondentů již spolupracuje.

Graf č. 21¹¹⁰

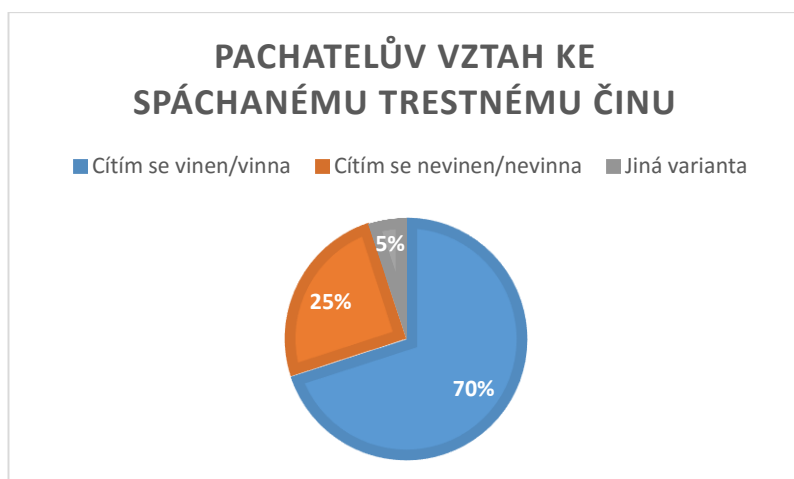
¹⁰⁹ Vlastní dotazníkové šetření

¹¹⁰ Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 22: Vztah k vlastnímu trestnému činu

70% (14) respondentů se cítí vinno ve vztahu k jejich spáchanému trestnému činu. Dalších 25% (5) respondentů se cítí nevinnou a zbylých 5% (1) volí jinou variantu, a to „okolnosti“.

Graf č. 22¹¹¹

Otázka č. 23: Vztah k vlastnímu trestnému činu

75% (15) respondentů uvádí, že svého trestného činu lituje, naopak 10% (2) respondentů svého činu nelituje. 15% (3) uvádí jinou variantu, a to „že nebyl jejich úmysl poškodit oběť, nebo že byl respondent nespravedlivě odsouzen“.

Graf č. 23¹¹²

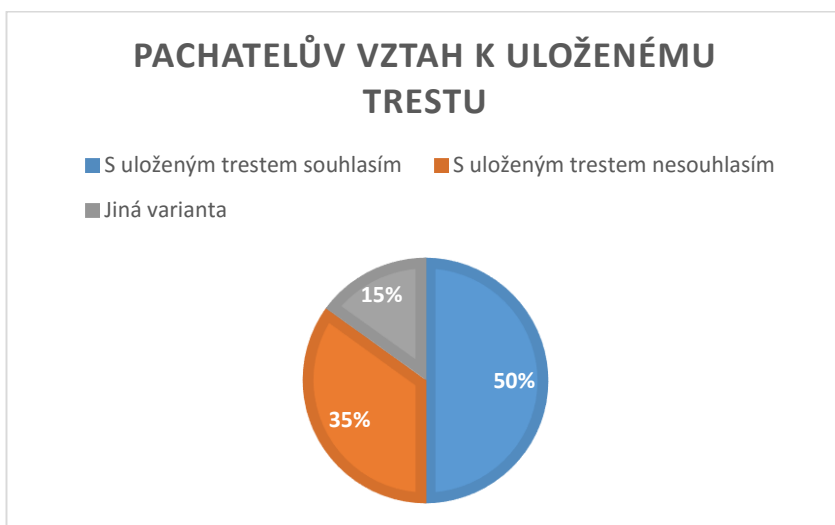
¹¹¹ Vlastní dotazníkové šetření

¹¹² Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 24: Vztah k uloženému trestu, za Váš trestný čin

50% (10) respondentů uvádí, že s uloženým trestem souhlasí, naopak 35% (7) respondentů nesouhlasí a zbylých 15% (3) respondentů uvádí jinou variantu, a to zejména „že s uloženým trestem souhlasí, ale na to co spáchali je trest nepřiměřeně dlouhý, nebo že hlavní pachatelé dostali podmíněčný trest“.

Graf č. 24¹¹³

¹¹³ Vlastní dotazníkové šetření

Závěr

Cílem práce bylo podat psychologickou charakteristiku osobnosti pachatelů trestné činnosti vykovávající trest odnětí svobody. Dílčím cílem bylo zjistit, zda kriminalitu páchanou pachateli trestné činnosti, kteří vykovávající trest odnětí svobody, ovlivňuje socializace a sociální prostředí, a zda si pachatelé osvojili ve svém dětství vzorce chování od svých rodičů. Dalším dílčím cílem bylo zjistit, do jaké míry jsou pachatelé schopni vnímat svou vinu a zda jsou vůbec schopni připustit, že byla oběť poškozena. Pomocí odborné literatury, dotazníkového šetření a stáže ve Vazební věznici v Českých Budějovicích bylo cílů dosaženo.

V teoretické části se věnujeme prvnímu stanovenému cíli. Nejprve tedy věnujeme pozornost charakteristice základním pojmům, které tvoří základnu celé práce. Dále pak psychologické charakteristice osobnosti pachatele, kde se dá říci, že i když je každý jedinec psychicky jedinečný, může mít také charakteristiky společné určitým skupinám – např. introvertům, vytváří tak jednotu jedinečného a obecného, osobitosti a typu. Na toto téma navazují i další dvě kapitoly věnující se motivaci kriminálního jednání a nebezpečnosti pachatele. Další významnou kapitolou je kapitola věnující se pachateli z pohledu trestněprávního, která osvětluje veškeré prvky, které jsou důležité pro trestní řízení vedené s pachatelem. Na toto navazuje i další dílčí kapitola zabývající se pachatelem z pohledu kriminologického a dále pak kapitola věnující se pachateli z pohledu kriminalistického. Nemalý význam má i kapitola věnující se nápravě pachatele, kde podle řady odborníků je teorie nápravy nejvíce humánní prostředek usilující o změnu kriminálního chování pachatele – o jeho převýchovu. Všechny kapitoly na sebe navazují a jednotlivě se prolínají. Tímto je cíl práce rozšířen o problematiku hodnocení osobnosti pachatele v průběhu trestního řízení a analýzu osobnosti pachatele z pohledu kriminalistiky i kriminologie.

Dílčím cílem bylo zjistit, zda kriminalitu páchanou pachateli trestné činnosti, kteří vykovávající trest odnětí svobody, ovlivňuje socializace a sociální prostředí, a zda si pachatelé osvojili ve svém dětství vzorce chování od svých rodičů. Tento cíl jsem zvolila proto, že jsou pro rozvoj osobnosti velice důležité vztahy s rodiči i dalšími členy rodiny, které mohou působit pozitivně, ale i negativně v průběhu celého dětství. Rané zkušenosti vždycky představují základ, z něhož vychází prožívání a zpracování dalších zážitků. Díky dotazníkovému šetření uskutečněném ve Vazební věznici v Českých Budějovicích bylo zjištěno, že ve vzdělání, až na výjimky, následují respondenti vzdělání svých rodičů a to

většinou tak, že navštěvovali odborné učiliště. Většinu respondentů v podobě 75% vychovávali oba rodiče, zbylých 25% vychovávala pouze matka. Pokud jde o soudní trestání respondentů, tak pouze 10 % respondentů uvádí, že byli soudně trestáni jejich rodiče a to otcové. Dalších 10% uvádí, že byli jednou soudně trestáni jejich sourozenci. Dalším významným bodem je závislost na alkoholu, drogách, či na hracích automatech. Z toho 80% respondentů uvádí, že jejich rodiče nejsou na ničem závislí a dalších 20%, že jejich otcové jsou, nebo byli závislí na alkoholu. Tady je zajímavé to, že pouze 2 respondenti přiznávají závislost na drogách, ale i když přiznávají zkušenost s alkoholem a hracími automaty, závislost nikoliv. Docela zarážející fakt je i ten, že 60% respondentů uvádí, že s alkoholem vůbec nepřišla do styku, což je v dnešní době docela zarážející. Až na 2 respondenty uvádí respondenti, že jejich dětství bylo šťastné.

Dalším dílčím cílem bylo zjistit, do jaké míry jsou pachatelé schopni vnímat svou vinu a zda jsou vůbec schopni připustit, že byla oběť poškozena. Díky dotazníkovému šetření bylo zjištěno, že většina respondentů v podobě 70% cítí vinu k jejich spáchanému činu a 75% respondentů svého činu lituje. Polovina respondentů souhlasí s výší uloženého trestu, však 35% respondentů s uloženým trestem nesouhlasí, dalších 15% s trestem souhlasí, však s určitými výhradami. Na otázku k náhradě škody a nápravě újmy neodpovědělo 5 respondentů, byla to jediná otázka, na kterou neodpověděli všichni respondenti. Proto si myslím, že je toto téma pro respondenty velice citlivé. Zbylých 14 respondentů odpovědělo na tuto otázku tak, že 40% respondentů měl zájem o finanční náhradu škody, 27% mělo zájem se omluvit, 20% uvádí, že to nešlo uskutečnit a zbylých 13% zájem o náhradu škody či nápravu újmy neměli. Důležitým faktorem je i to, že 60% respondentů má zájem o spolupráci s Probační a mediační službou a dalších 10% respondentů již s touto službou spolupracuje.

Ve výkonu trestu odnětí svobody se odsouzeným pachatelům věnuje odborný personál, vychovatelé, psychologové, psychiatři, terapeuti, pedagogové, sociální pracovníci, kteří se snaží o resocializaci odsouzených pachatelů. Vedle pestrých programových nabídek je jim poskytována zdravotní péče i další volnočasové aktivity, které pomáhají odsouzeným k úspěšnému návratu zpět do společnosti. Díky mému vlastnímu šetření bych mohla říci, že ve většině případů se resocializace daří a k recidivě nedochází, ale díky mé stáži ve Vazební věznici v Českých Budějovicích a odborné konzultaci s personálem vazební věznice jsou mé názory na toto téma velice skeptické, dokonce se domnívám, že kdybych uskutečnila dotazníkové šetření v jiné věznici, byly by mé výsledky jiné než tyto.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2006. 309 s. ISBN 80-86898-73-3.
2. ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, s.r.o., 1998. 248 s. ISBN 80-85858-70-3.
3. HEJDA, Jan. *Základy kriminalistiky*. 1. vyd. Praha: Oeconomica. 2003. 148 s. ISBN 80-245-0515-0.
4. HOLCR, K. a kol. *Kriminológia*. 1. vyd. Bratislava: Iura edition. 2008. 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1.
5. KAISER, G. *Kriminologie: úvod do základů*. 1. české vyd. Překlad Helena Válková. Praha: C.H. Beck, 1994. 268 s. ISBN 80-7179-002-8.
6. KRUPKA, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Praha: Armex, 2010. 145 s. ISBN 978-80-86795-86-7.
7. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. 2009. 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.
8. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. 2009. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
9. NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. rozš. vyd., Praha: Academia. 1997. 437 s. ISBN 80-200-0625-7.
10. NOVOTNÝ, O. a ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. 528 s. ISBN 978-80-7357-377-5.
11. PROTIVINSKÝ, M. a KLVAŇA, K. *Základy kriminalistiky*. 2. vyd. Praha: Armex. 2007. 159 s. ISBN 978-80-86795-50-8.
12. PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. 224 s. ISBN 978-80-7367-709-1.
13. RYBÁŘ, M. *Základy kriminalistiky*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2001. 230 s. ISBN 80-86473-03-1.
14. SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. 290 s. ISBN 978-80-7380-389-6.
15. SVATOŠ, R. *Kriminalita a možnosti jejího poznání a ovlivňování*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2013. 170 s. ISBN 978-80-87472-64-4.

16. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
17. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010. 467 s. ISBN 978-80-246-1832-6.
18. ZÁHORSKÁ, J. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. 135 s. ISBN 978-80-7367-236-2.
19. ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. 251 s. ISBN 978-80-7380-312-4.
20. ZOUBKOVÁ, I. a MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. 1. vyd. Praha: Armex. 2004. 146 s. ISBN 80-86795-05-5.
21. ŽATECKÁ, E. *Trestní právo hmotné a procesní*. 2. dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 2009. 94 s. ISBN 978-80-210-5054-9.

Elektronické zdroje

1. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Motivace trestného činu. 3. vyd. Praha: Portál [online]. [cit. 2015-11-11]. Dostupné z WWW: <file:///C:/Users/Lenovo/Desktop/Policejn%C3%AD%20psychologie.pdf>
2. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Základní kritéria pro orientační posouzení normality 3. vyd. Praha: Portál [online]. [cit. 2015-11-11]. Dostupné z WWW: <file:///C:/Users/Lenovo/Desktop/Policejn%C3%AD%20psychologie.pdf>
3. *Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity*. Inovace SEBS a ASEBS. Osobnost pachatele trestných činů. [online]. poslední změna: 2013-07-21 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z WWW:<<http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost.>>
4. HANZLOVSKÝ, M. *Psychologie*. Patologické hráčství – gambling. [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z WWW:< <http://www.celostnimedicina.cz/patologicke-hracstvi-gambling.htm>>.
5. *mvcr.cz*: Profilování pachatelů trestných činů. [online]. [cit. 2015-08-05]. Dostupné z WWW:<<http://www.mvcr.cz/clanek/profilovani-pachatelu-trestnych-cinu.aspx>>.
6. *Studium psychologie*. Motivace, dělení motivů, sebezáchovné (biologické), psychické a sociální motivy. Motivace. [online]. [cit. 2015-10-06]. Dostupné z WWW:<<http://www.studium-psychologie.cz/obecna-psychologie/12-motivace-deleni-motivu.html>>.

7. *Studium psychologie. Příčetnost a zmenšená příčetnost.* [online]. [cit. 2015-11-11]. Dostupné z WWW:<<http://www.epravo.cz/top/clanky/pricetnost-a-zmensena-pricetnost-17109.html>>.

Legislativní dokumenty

- 1) ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: Sbíрка zákonů, Česká republika [online]. 2009, částka 11/2009. Dostupné z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40#cast1>>.
- 2) ČESKO. Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. In: Sbíрка zákonů, Česká republika [online]. 2003, částka 79/2003. Dostupné z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>>

Seznam zkratk

TČ:	Trestný čin
PČR:	Policie České republiky
TZk:	Trestní zákoník
OČTŘ:	Orgány činné v trestním řízení
ViCLAS:	Violent Crime Linkage System
MKN:	Mezinárodní klasifikace nemocí
DSM-V.:	Diagnostický a statistický manuál v páté revizi
CNS:	Centrální nervová soustava

Seznam příloh

PŘÍLOHA 1.: Dotazník

Seznam tabulek

TABULKA Č. 1.: Psychologický obsah klasických typů temperamentu podle H. Rempleina, 1965

TABULKA Č. 2.: Položky stávajícího znění kontrolního seznamu R. D. Hara

Seznam grafů

GRAF Č. 1.: Současný věk pachatele

GRAF Č. 2.: Dosažené vzdělání pachatele

GRAF Č. 3.: Pachatelovi rodiče

GRAF Č. 4.: Vzdělání pachatelova otce

GRAF Č. 5.: Vzdělání pachatelovi matky

GRAF Č. 6.: Soudní trestání pachatelových rodičů

GRAF Č. 7.: Pachatelovi sourozenci

GRAF Č. 8.: Pachatelova výchova

GRAF Č. 9.: Závislost pachatelových rodičů

GRAF Č. 10.: Pachatelovo dětství

GRAF Č. 11.: Rodinný stav pachatele

GRAF Č. 12.: Pachatelovi děti - počet

GRAF Č. 13.: Pachatelovi děti

GRAF Č. 14.: Zkušenost nebo závislost na drogách

GRAF Č. 15.: Zkušenost nebo závislost na alkoholu

GRAF Č. 16.: Zkušenost nebo závislost na hracích automatech

GRAF Č. 17.: Výkon trestu

GRAF Č. 18.: Pachatelem způsobená škoda

GRAF Č. 19.: Výkon trestu v současné době

GRAF Č. 20.: Náhrada škody/újmy

GRAF Č. 21.: Spolupráce s probační a mediační službou

GRAF Č. 22.: Pachatelův vztah ke spáchanému trestnému činu

GRAF Č. 23.: Pachatelův vztah ke spáchanému trestnému činu

GRAF Č. 24.: Pachatelův vztah k uloženému trestu

Přílohy

DOTAZNÍK

(pro odsouzené ženy a muže)

V každé otázce zakroužkujte prosím to, co pro Vás platí.

1. Jsem ve věku:

- a) 18 – 24 let
- b) 25 – 29 let
- c) 30 – 39 let
- d) 40 – 49 let
- e) 50 – 59 let
- f) 60 let a starší

2. Mám dosažené vzdělání:

- a) Nedokončil/a jsem základní a ani zvláštní školu
- b) Mám základní školu nebo zvláštní školu
- c) Jsem vyučen/a v oboru
- d) Nedokončil/a jsem vzdělání v učebním oboru
- e) Mám maturitní vzdělání
- f) Mám dokončenou vysokou nebo vyšší odbornou školu

3. Rodiče:

- a) Moji rodiče jsou stále spolu
- b) Moji rodiče jsou rozvedení
- c) Oba moji rodiče zemřeli
- d) Moje matka zemřela
- e) Můj otec zemřel

4. Váš otec a jeho vzdělání:

- a) Má základní nebo zvláštní školu
- b) Je vyučen
- c) Má maturitní vzdělání
- d) Dosáhl vysokoškolského titulu
- e) Nevím

5. Vaše matka a její vzdělání

- a) Má základní nebo zvláštní školu
- b) Je vyučena
- c) Má maturitní vzdělání
- d) Dosáhla vysokoškolského titulu
- e) Nevím

6. Vaši rodiče byli již v minulosti soudně trestáni:

- a) Ano – otec
- b) Ano – matka
- c) Ano – oba
- d) Nikdy nebyli soudně trestáni
- e) Nevím

7. Vaši sourozenci:

- a) Nikdy nebyli soudně trestáni
- b) Byli soudně trestáni pouze jednou
- c) Byli trestáni vícekrát
- d) Nemám sourozence
- e) Jiná varianta

8. Výchova:

- a) Vychovávali mě oba rodiče
- b) Vychovávala mě pouze matka
- c) Vychovával mě otec
- d) Vychovávali mě sourozenci
- e) Byl jsem vychován/a v dětském nápravném zařízení

9. Závislost rodičů:

- a) Drogy – otec
- b) Drogy – matka
- c) Drogy – oba
- d) Drogy – ani jeden
- e) Alkohol – otec
- f) Alkohol – matka
- g) Alkohol – oba
- h) Alkohol – ani jeden
- i) Hrací automaty – otec
- j) Hrací automaty – matka
- k) Hrací automaty – oba
- l) Hrací automaty – ani jeden
- m) Žádné
- n) Jiné, doplňte jaké _____

10. Vaše dětství:

- a) Bylo šťastné
- b) Nebylo to šťastné dětství, protože _____

11. Váš rodinný stav:

- a) Jsem svobodný/á
- b) Mám přítelkyni/přítele
- c) Jsem ženatý/á
- d) Jsem rozvedený/á
- e) Jsem vdovec/vdova

12. Vaše děti:

- a) Nemám děti
- b) Mám jedno dítě
- c) Mám dvě děti
- d) Mám tři a více dětí
- e) Podílím se na výchově dětí mé přítelkyně/přítele

13. Vaše děti:

- a) Mám s jednou ženou/mužem
- b) Mám děti s několika ženami/muži

14. Zkušenost nebo závislost s drogami:

- a) Zkušenost
- b) Závislost
- c) Nic

15. Zkušenost nebo závislost a alkoholem:

- a) Zkušenost
- b) Závislost
- c) Nic

16. Zkušenost nebo závislost s hracími automaty:

- a) Zkušenost
- b) Závislost
- c) Nic

17. Ve výkonu trestu:

- a) Jsem poprvé
- b) Jsem podruhé
- c) Jsem již po několikáté

18. Způsobil jste újmu:

- a) Na životě
- b) Na zdraví
- c) Na majetku
- d) Na psychice
- e) Více z uvedených

19. Výkon trestu v současné době:

- a) Byl jsem souzen za majetkovou trestnou činnost, doplňte jakou

- b) Byl jsem souzen za násilnou trestnou činnost, doplňte jakou

- c) Byl jsem souzen za hospodářskou trestnou činnost, doplňte jakou

- d) Za jinou trestnou činnost, doplňte jakou

- e) Nechci se vyjadřovat

20. Měl jste zájem o náhradu škody a nápravu újmy oběti?

- a) Ano, finanční
- b) Ano, omluvit se (např. písemně)
- c) Ano, nabídnout pomoc
- d) Nešlo to uskutečnit
- e) Ne, neměl

21. Mám zájem spolupracovat s Probační a mediační službou

- a) Ano
- b) Ne
- c) Již spolupracuji

22. Vztah k vlastnímu trestnému činu:

- a) Cítím se vinen/vinna
- b) Cítím se nevinen/nevinna
- c) Jiná varianta

(vypište) _____

23. Váš vztah k vlastnímu trestnému činu

- a) Svého trestného činu nelituji
- b) Svého trestného činu lituji
- c) Jiná varianta (vypište) _____

24. Vztah k uloženému trestu, za Váš trestný čin:

- a) S uložený trestem souhlasím
- b) S uloženým trestem nesouhlasím
- c) Jiná varianta (vypište) _____

Chtěl/a bych něco doplnit k tomuto výzkumu:
